

**ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“**

**VARNA FREE UNIVERSITY "CHERNORIZETS HRABAR"
к.к. Чайка, Варна, България, 9007,.**

ЙОАННА РОГОЖИНСКА-МИТРУТ

**„Данъкът върху доходите на физическите лица като
инструмент за реализация на социалните функции на
данъчното облагане“**

АВТОРЕФЕРАТ

**На дисертационен труд за присъждане на образователна и научна
степен „доктор на науките“ по професионално направление 3.7
Администрация и управление в икономиката, докторска програма
„Организация и управление извън сферата на материалното производство**

ВАРНА 2014

Дисертационният труд се състои от 285 страници и съдържа: увод, пет глави, заключение (изводи), библиография от 169 заглавия, в това число монографии, научни статии, експертизи, доклади и нормативни актове.

Йоанна Рогожинска-Митрут е доктор на икономическите науки, преподавател в Инженерно-икономическия факултет по транспорт, Морска академия в Щецин, Департамент „Финанси и маркетинг“.

Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор на науките“ по професионално направление 3.7 Администрация и управление в икономиката, докторска програма „Организация и управление извън сферата на материалното производство“ във Варненски Свободен Университет.

1.ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД (АКТУАЛНОСТ НА ТЕМАТА)

1.1. Въведение в темата

Personal income tax (данък върху доходите) има кратка история, защото се появява в данъчните системи на страните на ЕС в края на XVIII век. Като специфична структура с общ характер изпълнява две икономически функции: осигурява финансови средства за частични публични разходи (фискална функция), намалява – чрез своята структура –неравнопоставеността в доходите на обществото (преразпределителна функция), както и реализира обществени и социални функции на облагането, чрез различни облекчения, освобождаване от данъци, необлагаеми минимума, както и чрез структурата на самата данъчна скала. Вземайки под внимание демографските проблеми и остаряване на обществата в Европейския Съюз все по-голямо значение получава комплексния подход към просемейна и демографска политика, с използване на данъка върху доходите на физическите лица като данъчен инструмент, реализиращ социалните функции на облагането. Разбира се, просемейните решения, съдържащи се в структурата на данъка върху доходите трябва да са съобразени с другите инструменти на фискалната, кредитната, обществената и образователната политика. В същото време трябва да се знае, че има два различни подхода към ролята и значението на данъка върху доходите на физическите лица в реализирането на извън фискални (социални) функции на облагането. Либералните икономисти посочват, че данъкът върху доходите на физическите лица трябва да изпълнява само фискалната функция, а неговата структура трябва да е проста, свободна от данъчни облекчения, а размерът на реалната ставка толкова ниска, колкото е възможно (Е.Хал, А.Рабушка). Според този подход, ниските данъци увеличават покупателната способност на домакинствата, намаляват трудовите разходи на предприятията, и по този начин се подобрява ситуацията на пазара на труда. Такава структура на данъка върху доходите позволява – според либералните и ултралибералните икономисти – косвено реализиране на социалната функция на облагането, чрез подобряване на икономическото състояние на цялото общество и семейства. Социален подход към концепцията на данъка върху доходите се основава на предположението, че

данъкът върху доходите трябва да включва различни социални предпочитания, подпомагащи финансово семейства, а в частност многодетни семейства.

Анализирайки социалните, обществените и просемейните функции на облагането в структурата на данъка върху доходите на физическите лица, следва да се извърши анализ на връзките между фискалните инструменти за социално подпомагане (в рамките на социалните помощи) на семейства и фундаменталните за социалната работа принципи за човешките права и обществената справедливост. Действащ в полското законодателство закон за социалното подпомагане предполага, че целта на социалните помощи не е постоянно удовлетворяване на битовите нужди на бенефициента, но оказване на помощ за да може, възможно най-скоро, да почне самостоятелно да удовлетворява нуждите си (П.Брнула). Помощта е временна и предполага оформяне на подходящо поведение на лицата, които ползват тази помощ, за да могат да преодоляват житейските трудности (субсидиарна закрила). Помощта на държавата, в това число и чрез данъчните инструменти (фискални) има субсидиарен характер, т.е. допуска се интервенция на държавните органи само в тези случаи, когато отделен човек или семейство действително нямат възможности за самостоятелно преодоляване на житейските трудности. Нуждите на отделните хора и семействата следва да бъдат удовлетворявани, ако отговарят на целите и са в рамките на възможностите на социалното подпомагане. Социалното подпомагане и социалната подкрепа трябва да се съобразени с конкретната ситуация на отделните хора и семействата. Определени нужди на отделните хора и семействата могат да бъдат удовлетворени само тогава, когато отговарят на целите и организационните и финансови възможности социалното подпомагане, разбирано в широк смисъл.

Социалната дейност е професионална работа, която има за цел да помага на отделните хора и семейства да укрепят или да възстановят възможностите си (в това число финансови и обществени) да функционират в обществото, чрез изпълняване на подходящи обществени роли и създаване на правни и организационни условия способстващи за тази цел. Значението на социалната работа за подпомагане на семействата е изключително важно. Изпълнява огромна роля в активизиране на семействата (получатели на помощи),

осигуряване на така наречената помощ за самоподпомагане и създаване на отговорна обществена нагласа. Поставянето на социалната работа в основен каталог на задачите на социалното подпомагане трябва е проява на загриженост от страна на законодателите за реализиране на тази форма подпомагане в рамките на планирани системни дейности.

Развитието на модели и концепции за социална политика е тясно свързано с модела на функционална социална държава (welfare states). Законодателството на социалната държава трябва, преди всичко, да предпазва от основните рискови житейски ситуации като: старост, болест, инвалидност, безработица. Така, че социалната политика се характеризира със свободен достъп до държавните образование и здравеопазване, социална защита под формата на различни видове финансови облекчения, обезщетения за безработица, комунално строителство, по-високи пенсии и др. Социалните разходи са финансирани от високите данъци и социално осигуряване. В днешно време определена част от социалните разходи се финансира от неправителствени организации (Г.Еспинг-Андерсен).

Сравнителният анализ на моделите на социална държава включва различни типологии. Г.Еспинг-Андерсен, например, прави разграничение между три вида социални държави: либерални (напр. САЩ), консервативни (напр.Германия) и социалдемократични (напр.Швеция). Това разделение се основава на три фактора: взаимодействие на държавата и пазара в предлагането на социални услуги, качество и вид на тези услуги, както и въздействие на социалната политика върху социалната стратификация и социалното разпределение на властта.

Харолд Л.Виленски и Чарлс Н. Lebeaux представят две концепции welfare states:

1. Резидуалната концепция се състои в това, че семейството и пазара в едно нормално общество удовлетворяват социалните нужди на хората. Понякога възниква и трета социална структура – когато функционирането на първите две структури е затруднено, семейният живот е нарушен и икономиката е в криза. Тази концепция е популярна в Съединените Щати преди кризата през 1929 година,

защото отговаря на традиционната американска идеология за индивидуална отговорност.

2. Институционалната концепция се състои в удовлетворяване на основните битови нужди, напр. здравни. Социалното подпомагане е нормално и приемливо в съвременното индустриално общество. Социалната помощ не бива да накърнява достойнството на приемащия я, преди всичко тя трябва да помага на индивидите да постигнат самореализация. Социалдемократичните стойности като: сигурност, равенство, хуманитаризъм образуват понятие „класа на нещастници“.

Съгласно политическата класификация welfare states може да класифицира като:

Либерално welfare states – пример за този модел са САЩ, Канада, Австралия и Нова Зеландия. В тези страни социалното подпомагане е много скромно, а хората, които го приемат се считат за неудачници. Социалната помощ се приема от хора с ниски доходи, които, обаче, не са много. Този модел насърчава класово-политически дуализъм, неговата декомодификация е ниска.

Консервативно (корпорационно) welfare state – пример за този модел са Германия, Австрия, Франция и Италия. В тези държави социалните права се придобиват от различията в социалния статус, което е обусловено с корпорационно-държавно наследство и наследство от феодализъм. Държавата дава тези права на граждани (обществени групи). Върху формирането на този модел оказват влияние социализма и църквата, която, въпреки известни противоречия, все пак подкрепя социалната държава като спомагателна институция. Декомодификацията в тази система е средна.

Социалдемократично welfare state – в този модел на държава декомодификацията е много висока. Пример са скандинавските държави, където социалните помощи се приемат не само от работническата класа, а също така и от средната класа. В тези страни е отхвърлен дуализмът на държавата и пазара. Държавата иска да осигури възможно най-висок стандарт, а не само помощ за най-бедните. Държавата поставя главия акцент върху обединяването на социалната помощ и социалната работа. Разходите по поддръжка на тази социалдемократична и декомодифицираща се система за социалното подпомагане са много големи.

1.2. Актуалността на изследвания в дисертацията научен проблем

Съвременните данъци върху доходите на физическите лица в европейските страни се **формират в хода на многогодишна еволюция**. Този процес продължава непрекъснато, с оглед на европейската интеграция и процесите за уеднаквяване и хармонизация на данъчните системи в страните на Европейския Съюз. По-голямата част от страните на Европейския Съюз само инцидентно провеждат задълбочени реформи на индивидуалното подоходно облагане.

Обхвата на въвежданите промени, най-често, е ограничен и е продиктуван от текущите нужди, било то фискални, или стимулиращи поведението на данъкоплатците (European Tax Handbook 2002-2013, Taxation Trends in EU 1999-2013).

Понастоящем, **индивидуалното подоходно облагане представлява много сложно явление**, което следва да се разглежда не само през юридическа призма, а също така през обществена, културна, икономическа както и през конституционално-политическа. Не трябва да се изолират икономическата и социалната сфери от данъчната сфера, тъй като данъците върху доходите пряко оказват влияние върху поведението на данъкоплатците и тяхната покупателна способност, представлявайки значим елемент на преразпределението на доходите.

По отношение на правните решения в областта на данъчното законодателство, в доктрината е доста разпространено схващането, че данъците и цялата данъчна система трябва да бъдат неутрални и да изпълняват само фискалната функция на облагането. Това означава, че данъците следва да се структурират така, че, в никакъв случай, да не затрудняват съществуването и функционирането на данъкоплатците, но също така, да не включва каквито и да било преференции за избрани групи от данъкоплатците. Застъпничество за данъчен неутралитет не предопределя негативното отношение към влиянието, чрез данъчните преференции, върху реализирането на съществени за държавата нефискални цели. Например, прилагането на различни форми на данъчни облекчения може да е в следствие на прилагането на принципа на данъчно равенство, разбирано субективно. Защото такова равенство не изисква зачитане

на различната материална, семейна или социална ситуации на данъкоплатеца. За реализиране на извън фискални функции на облагането най-приложими са данъците върху доходите, поради тяхната специфична структура. (P.A. Samuelson, W.D. Nordhaus, R. McConell, W. Nordhaus etc.). Нефискалните аспекти на данъците почват да придобиват популярност под влиянието на теорията на *J.M. Keynesa*. (J.M. Keynes). В класическата икономика данъците се третират само като източници за покриване на необходимите публични разходи. В теорията на Кейнес данъците се превръщат в значим инструмент на въздействието на държавата върху икономическото състояние. Стабилизирането на икономиката в контекста на антициклична политика, заедно с необходимостта от стимулиране на търсенето в глобален мащаб, довежда до увеличаване на значението на функциите за стабилизиране и преразпределение на облагането. Последствието на такъв подход към използването на данъците във фискалната политика е нарастване на бюджетните дефицити и публичните дългове както и нарастващо равнище на данъчните тежести. В резултат, започват да придобиват популярност неолиберални теории, сред които, най-голямото внимание за данъците отделя школа по икономика на предлагането (*supply side of economics*). Съгласно тази теория големите данъчни тежести водят до ниски нива на спестяване висока инфлация както и ниска производителност и иновативност на икономиката (m.in. C.R. Mc Connell, A. Laffer, B. Buchanan).

Въпреки широко разпространеното използване на данъка върху доходите на физическите лица за реализация на разнообразни икономически и обществени цели също съвременната фискална функция се счита за най-важната и приоритетна. Именно, принципът на данъчен неутралитет произлиза от фискалната функция на данъците. Не трябва – по мнение на много привърженици на доктрината – да се използват данъците за реализация на разнообразни, често противоречиви с фискалните изисквания на държавата, социални цели. Трудно е да се приеме принципа за данъчен неутралитет, защото, на практика, данъчното законодателство не може да се отдели от влиянието на политиката, разглеждана в широкия смисъл.

Отличителна черта на преките данъци е това, че в техния случай е налице ясна връзка между положението на данъкоплатеца (доходи, имущество) и

данъчната тежест. От психологична гледна точка преките данъци са по-необичана форма на жертва, която трябва да понесат данъкоплатците. Преките данъци могат да въздействат демотивационно от гледна точка на субектите на облагане. Така, че прекомерните данъчни тежести могат да забавят активната доходност на субектите, което може да доведе до забавяне на икономическия растеж, и дори до икономическа криза. От тези гледни точки съществено значение има не само размерът на данъчните тежести в дадена страна, **но също така и изграждането на цялата данъчна система и структурата на отделните данъци. В случай на преки данъци от значение е данъчната скала.**

Развитието на цивилизацията води до промяна на традиционния модел на семейство. Съвременното нуклеарно семейство няма много общо с предишния начин за организация на живот, защото повечето човешки нужди могат да бъдат удовлетворени извън семейното огнище. Промените, предизвикани от индустриализацията и урбанизацията, влияят върху цялостната модификация на икономическите и социални роли в семейството. Деградирали са социално-икономическите връзки, произтичащи от семейство с много поколения. Семейството, като основна обществена единица се редуцира да две поколения.

Промените включват също така и сферата на държавната намеса, която има за цел подпомагане на семействата, между другото чрез основен инструмент на семейната политика, какъвто са социалните помощи (често във взаимодействие със системата за данъчни облекчения и освобождавания). Явленията свързани с **демографските промени на модела на семейство се отнасят не само към полските семейства.**

В Полша са тревожни следните явления:

- задълбочаване на социалната стратификация. През 2013 година в крайна бедност живеят 6.82 % от поляците,
- затвърждаващ се недостиг на финансови средства в младите семейства, развиващите се и многодетните (изключително тревожно явление),
- затвърждаваща се бедност поради безработица и многодетност (в многодетните семейства се възпитава 38% от младото население на поляците),

- липса на жилища (всяко 10 семейство няма собствено жилище, над 40% от населението живее в пренаселени жилища, около 40% от жилищата имат нужда от основен ремонт, нарастващи просрочени плащания на битови сметки заплашват с изгонване на все по-голям брой семейства),
- демографски спад, който през близките 20 години ще доведе до обезлюдяване на 500 общини, 70 села и две области. В Полша на 1000 жители се раждат само 10 бебета, а коефициент на раждаемостта 1,3 поставя ни на 208 място в света от 228 изследвани страни,
- липса на цялостна просемейна политика, изразяваща се в въвеждане на пакет промени, подкрепящи семействата (по-дълги отпуски по майчинство насърчаване на определен семеен модел, детски ясли, кредитно финансиране, промени в данъчната система, равнище и размер на майчинските добавки, и др.).

Целите на семейната политика трябва да са:

- формиране на условия благоприятни за създаване на семейства, т.е. сключване на бракове и създаване на потомство;
- подкрепа на партньорски модел на семейството (двама работещи родители, отговорни в еднаква степен за семейните задължения);
- създаване на условия позволяващи развитие в семейството на младото поколение;
- подпомагане на семейства с един родител, многодетни и бедни;
- създаване на условия благоприятни за укрепване на семейните връзки и за социалната устойчивост на семейството.

Семейната политика трябва да се основава на четири принципа: уважение на идентичността и суверенитета на семейството, защита на децата, равни възможности (за младо поколение, за жени и мъже) както и на партньорство в семейството и със семейството (взаимоотношения между семейството и субектите на семейната политика в широкия смисъл). Обстоятелствата водещи до отказване на потенциалните родители да имат деца, или до отлагане на решението за деца могат да се разделят на две групи: тези, които са свързани с лошо материално положение на семейството и тези, които са свързани с

нефинансови фактори (основно смяната на социалните роли на съпрузите както културни и еволюционни фактори).

1.3. Изследователска цел на дисертационния труд, ограничения в изследванията, предмет и обект на изследванията

Основна цел на дисертационния труд е представяне и оценка на възможностите за използване на данъка върху доходите на физическите лица за реализация на обществените и социалните функции на данъчното облагане с оглед на спецификата и същността на просемейната политика на полската държава (на фона на приложените решения в страните на ЕС), както и на нейните социални, обществени, правни и организационни аспекти.

Допълнителна цел на разработката е оценка на приетите и приложените в Полша и други страни на Европейския Съюз мерки и инструменти на социалната политика за подкрепяне на семейството и представяне на европейския социален модел както и новия (предизвикан от демографските и цивилизационните промени) подход към семейната политика.

Анализът и оценката на приетите и приложените горепосочените мерки и инструменти са ограничени до верификация на проблемите и препоръките за действия, които са разделени на две основни групи: предложения за подобряване на социалното и демографското положения на полските семейства и предложения, целящи както намаляване на социалните и икономическите бариери свързани със раждането на деца, така и повишаване на привлекателността на родителството.

Така формулираните цели на дисертационния труд изискват извършване на сравнителен анализ на системите и моделите за социално подпомагане на семейството. В анализа особен натиск се поставя върху възможността за използване на структурата на данъка върху доходите на физическите лица за реализацията на социалните и обществените функции на данъчното облагане.

Реализацията на така представените основна и допълнителна цели на разработката изисква приемане на холистичен подход към данъчната социална политика, която чрез своята интердисциплинарност насърчава социалните

промени в семейството и спомага за решаване на проблемите в човешките взаимоотношения.

Основавайки се на теорията за човешките поведения и социалните системи, социалната политика оказва въздействие там, където хора (семејства) влизат във взаимодействие с външната среда. Осъществявайки целите на дисертационния труд, в разработката са включени – във всички анализи и описания- фундаменталните за социалната политика принципи за човешките права и справедливост, като отделна научна дисциплина, занимаваща се с експозиция и обяснение на социалните проблеми, както и противодействието им.

Предмет на изследванията са правни и икономически регулации в структурата на данъка върху доходите на физическите лица в страните на ЕС в аспекта на целесъобразността и икономическо-социалното въздействие чрез структурата на облекчения, освобождавания, необлагаеми суми и данъчна скала върху социалните функции на облагането.

Обект на изследванията е оценка на възможностите за използване на структурата на данъка върху доходите на физическите лица за реализация на обществените и социалните функции на данъчното облагане.

1.4. Хипотези и изследователски въпроси

В рамките на анализа се предприема опит да бъде направена верификация на две изследователски хипотези:

Първата хипотеза предполага, че съществуват възможности за използване на структурата на данъка върху доходите на физическите лица за реализация на обществени и социални функции на данъчното облагане.

Втората хипотеза, която представлява разширение на първата, предполага, че ефикасна и ефективна просемејна политика не може да се основава единствено на социални и обществени фискални инструменти, включени в структурата на данъка върху доходите на физическите лица.

Приема се, че верификация на формулираната изследователска хипотеза, представляваща предположение или догадка, обуславя необходимостта за получаване на отговор на следните изследователски въпроси:

1. Какви са фундаменталните социални и обществени проблеми на съвременното семейство в контекста на про семейната политика?
2. По какъв начин демографските проблеми влияят върху формата, функциите и целите на социалната и просемейна политика?
3. По какъв начин социалната политика и социалната дейност предполагат холистичен подход към семейната политика?
4. Да каква степен социалната дейност и нейните стандарти, социалната и обществена политика се уреждат от полския закон за социалното подпомагане?
5. Какви препоръки могат да бъдат посочени за социалното подпомагане на полските семейства?
6. Какво представлява Европейски социален модел и по какъв начин влияе върху социалната и семейна политика?
7. Какви демографски промени определят формата на про семейна и социална политика в страните на Европейския Съюз?
8. Откъде идват проблемите в ефикасната реализация на социалната, обществената и просемейната политика в Полша?
9. Дали данъчните облекчения и освобождения са достатъчен и ефикасен инструмент за социалното подпомагане на семействата?
10. Какво представлява и с какво трябва да се характеризира цялостната про семейна политика?

Избор на темата на дисертационния труд и фактори, които обуславят гореизброените изследователски въпроси произтичат от следните обстоятелства:

Първо: в настоящето време Полша не провежда просемейна политика в тесния смисъл на думата. Нито един инструмент за подпомагане на семействата не отговаря изцяло на критериите за универсалност, прогресивност и неутралност (дори изключение като данъчно облекчение за деца, поради своята структура не може бъде използвано от многодетно семейство с ниски доходи).

Второ: семействата се третират като платци и освен неголеми данъчни облекчения и трансфер на образователни услуги, получават минимална социална помощ (като същевременно се явява най-стабилния икономически организъм с

постоянни потребителски нужди и следователно генерира приходи в държавния бюджет).

Трето: просемейни преференции са налице в данъчните системи на много страни в Европейския Съюз. Принципите на тяхното функциониране, обаче, са различни. Има страни с много развита система на данъчните облекчения и освобождавания, подпомагаща семействата и такива, където не се предвиждат никакви, свързани с това, преференции.

Четвърто: данъчни решения в областта на семейната политика, които се прилагат в Полша, се отнасят към възможността за подаване на общи, заедно със съпруг или дете, данъчни декларации и към просемейните облекчения. Правните регулации за подаване на обща данъчна декларация са формулирани така, че не всяко семейство има възможност да се възползва от това. Подаване на обща данъчна декларация се отнася само към тези семейства, които имат обща данъчна политика и се облагат по общите принципи. Преференциално подаване на обща данъчна декларация заедно с малолетно дете е възможно само тогава, когато детето не получава/ не разполага с доходи над сумата, освободена от данъци.

Ролята на семейните облекчения би трябвало да бъде намаляване на данъчните задължения на семействата, особено на многодетните семейства. В действащата, понастоящем, данъчна система може да се забележи, че нейното функциониране в сегашния си вид не е ефективно, защото многодетните семейства с ниски доходи в много случаи не могат да се възползват от нея.

1.5. Методологични допускания, критерии за анализ, методи на изследване

Като основен метод за изследвания се използва методът на индукция. Този метод отхвърля общите заключения или установяване на закономерности въз основа на емпиричния анализ на явленията и процесите. Изводите се правят въз основа на общите свойства на явление или предмет. Прилагането на този метод изисква да се приеме, че факти могат да бъдат основание за научни заключения. Тези факти представляват реално съществуващи ситуации (социални, правни, или организационни).

Индукционните методи включват различни видове анализи, експертизи, статистически данни и научни документи, прилагани в социалните изследвания.

Освен това, в разработката са използвани два общи изследователски метода, т.е. аналитичен и синтетичен методи, които се характеризират със специфично възприемане на изследваната действителност. Анализът третира действителността като съвкупност от единични, особени качества и събития. При този изследователски метод изследваният обект (семейна политика) се разделя на части, които се изучават всяка поотделно или да се намират компоненти на този обект (целевия модел на семейната политика или възможност за използване на подоходния данък за реализиране на социалните и обществени функции на данъчното облагане). Отрицателен аспект на аналитичния метод е прекомерното експониране на подробностите, водещи, понякога, до „загуба“ от ползването на целостта на изследвания обект. Това затруднява цялостното и обективно проучване на реалността, която, всъщност, представлява съвкупност от частични елементи, но в същото време, все пак е един организъм от тясно свързани един с друг части в органично цяло.

Синтетичният метод съпоставя и разглежда инструментите и формите на семейната политика като цялостен целеви модел на ефективната семейна политика, Този метод третира реалността (семейната политика) като съвкупност от черти. Базира се на обединяването на различни понятия (модели, форми, инструменти) в едно, а отделните елементи в едно цяло (т.е. целевия модел на семейната политика). Затова този метод се състои в търсенето на общи характеристики на различните явления и събития, след което те се обединяват в едно цяло. По този начин синтетичния метод проучва и дефинира целия обект на изследвания

Прилагайки цялостен (хибриден) изследователски подход се използва, също така, така наречената, триангулация на източниците на данните, т.е. сравняване на информацията за семейната политика от различни периоди, както и теоретична триангулация, която се състои в анализирането на получените данни от перспектива на различни теоретични концепции за социалната, семейната и обществената политика.

Като основен инструмент за извършване на задълбочен анализ на формулираните цели, хипотези и изследователски въпроси се използват следните изследователски методи:

а) сравнителен анализ (икономически и юридически) на моделите и системите на социалната и семейната политика, с особен акцент върху използването на структурата на подоходния данък на физическите лица за реализация на социалните и обществените функции на данъчното облагане;

б) функционален анализ, който се използва с цел улавяне на причинно-следствените връзки на изследваните явления и процеси, влияещи върху формата, целите и функциите на семейната политика, в контекста на семейните и социалните облекчения и други данъчни преференции в структурата на данъка върху доходите на физическите лица;

г) динамичен изследователски метод, съществен както за цялостен поглед на социалната и семейната политика, така и за фискални и нефискални инструменти за подпомагане на целевия модел на просемейната политика, с оглед на приетите в страните на Европейския Съюз решения;

д) икономически анализ на проучваните въпроси, явления, процеси и зависимости.

Структурата на дисертационния труд е подчинена на реализацията на формулирани в разработката цели. Дисертационният труд се състои от пет глави и синтетично заключение, обобщаващо резултатите от изследванията и сочещо конкретни препоръки за внедряване.

В първата глава се представят същността и спецификата на социалната работа и се обсъждат нейните стандарти. Представят се , също така и правните, методологичните и социално-икономически аспекти, оформящи семейната политика (социалната).

Предмет на втората глава е проблематиката на семейната политика в условията на обществените промени, демографските, социалните, икономическите и цивилизационните промени.

В трета глава се представят социалните и просемейните регулации на данъка върху дохода на физическите лица в полската данъчна система.

В четвърта глава се представя използването на подоходния данък на физическите лица за реализация на просемейните и социалните функции на облагането в данъчните системи в страните на Европейския Съюз.

Въпросите свързани със сравнението на приетите решения в Полша и в страните на ЕС се представят в глава пета. Също така се представят насоките на реформите и предлаганите промени в просемейната политика относно полския данък върху доходите на физическите лица.

Дисертационния труд завършва с обобщение и изводи за внедряване.

2. ВРЪЗКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД С ПРОГРАМИ, ПРОЕКТИ, НАУЧНИ ТЕМИ

Изследванията, проведени за дисертационния труд са свързани с научноизследователски трудове (проучвания на законите и конференции) на Zakładu Ekonomii Wyższej Szkoły Biznesu – National-Louis University w Nowym Sączu w latach 2002-2012 относно: „Данъчната просемейна политика”, „Социалната политика в страните на ЕС” и „Бедността и социалната стратификация в новите страни-членки на ЕС”. В рамките на тези изследвания авторът представя по време на научните семинари на Факултета по бизнес и мениджмънт 6 научни реферата, на които публично се дават оценки и рецензии. Същевременно в рамките на научните симпозиуми на Департамента по икономика на Висшата школа по бизнес - National-Louis University w Nowym Sączu, авторът представя 5 научни реферата.

Допълнително, през 2003-2011 г. в рамките на изследванията, провеждани от Висшата школа по управление и администрация в Ополе авторът представя на форума на Факултета по икономика 2 научни реферата относно данъчните инструменти като подпомагане на семейството и ролята и значението на данъчните облекчения в процеса на социалното подпомагане на семейството.

Темата на дисертацията е също тясно свързана с изследователски стипендии, предоставени от INSTITUTE OF UKRAINIAN – POLISH COOPERATION in Winnica (Project No 6 ICW_2009: „*Impact of economic crisis on the management of companies*”, Project No 7 ICW_2010: “*Some issues of personal income taxation*”. Резултатите от изследванията и анализите са представени на две научни конференции dwóch International scientific - practical conference in Vinnitsa (2010 i 2011) и публикувани в две научно-практически монографии (Vinitisa 2009 i 2010).

Освен това темата на труда е свързана с научна изследователска стипендия naukowym (Project Nr No 1/2012 KA_01) execute by International Institute for Economic and Social Research & Analyses (IESRA), „Kokse” Academy in Kazakhstan: “*New trends in public and social economy*”. Резултатите от изследванията и анализите са публикувани в научно-практическа монография, редактирана от Томаш Воловец, доц.Диана Исмаилова и проф.Юрий Карягин (Киев 2012).

Допълнително авторът има седемнадесет години професионален опит (практически и теоретически) в областта на управлението на човешките ресурси и социалната политика, придобит по време на работа в Община Кошалин и Окръжна болница в Кошалин. Натрупаните умения и опит в областта, между другото, : изграждане и модификация на системата за оценка на служителите, разработване на програми за обучение за развитие на уменията на служителите, проектиране и внедряване на управленчески системи във фирмите и внедряване на системата за управление на компетенците. Същевременно авторът води много курсове за обучение в EKSPERT – SITR Sp. z o.o. в Кошалин по различни аспекти на икономическа и социална политика в условията на глобализацията на икономическите и социалните процеси.

3. ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПРИНОС

За реализирането на поставените цели се верифицират две хипотези.. Първата хипотеза предполага, че са налице възможности за използване на структурата на данъка върху доходите на физическите лица за реализация на социалните и обществените функции на данъчното облагане, втората хипотеза, която е разширение на първата, предполага, че ефикасната и ефективната

просемейна политика не може да се основава единствено на социални и обществени фискални инструменти, включени в структурата на подоходния данък на физическите лица. Двете хипотези са верифицирани положително. Структурата на данъка върху доходите на физическите лица, като пряка форма на данъчното облагане може да бъде съществен инструмент за фискално социално подпомагане на семейства. В същото време, само с облекчения и освобождавания не може да се реализира ефективна просемейна политика. Данъкът върху доходите, чрез подходяща структура на облекчения, трябва да бъде един от елементите на цялостното социално подпомагане на полските семейства и значим инструмент за реализацията на целите на държавната просемейна политика

За анализирането на социалните, обществените и просемейните функции на данъчното облагане в структурата на данъка върху доходите на физическите лица, се извършва холистичен анализ на връзките между фискалните инструменти за социалното подпомагане (в рамките на социалните помощи) на семейството и фундаменталните за социалната работа принципи на човешките права и социалната справедливост.

В дисертацията се прилагат четири изследователски метода: сравнителен анализ на моделите и системите на социалната и семейната политика, с особен акцент върху използването на структурата на подоходния данък на физическите лица за реализация на социалните и обществените функции на данъчното облагане; функционален анализ, който се използва с цел улавяне на причинно-следствените връзки на изследваните явления и процеси, влияещи върху формата, целите и функциите на семейната и демографската политика, в контекста на семейните и социалните облекчения и други данъчни преференции в структурата на данъка върху доходите на физическите лица; динамичен изследователски метод, съществен както за цялостен поглед на социалната и семейната политика, така и за фискални и нефискални инструменти за подпомагане на целевия модел на просемейната политика, с оглед на приетите в страните на Европейския Съюз решения; и прости методи на статистическия анализ на проучваните въпроси, явления, процеси и зависимости.

За реализирането на поставените в дисертацията цели, основавайки се на издигнатите хипотези и изследователски въпроси могат да се направят следните изводи, следователно и препоръки за действия, които да бъдат предприети за изграждане на цялостна и ефикасна просемейна политика (социално подпомагане на семейства).

- 1) Първо – просемейната политика е несъмнено политика, чиято целта е благосъстоянието на семействата и обществото. Тя се основава на светоглед, в който семейството е основна клетка на обществото, която изпълнява най-важната роля в процеса на възпитанието на децата.² Чрез тази политика, държавата (местно самоуправление и др.) прави опит за осигуряване на семействата благоприятни икономически условия. Обхваща данъчни облекчения, надбавки и обезщетения за тези, които издържат семейства и деца, кредитни преференции за млади семейства, осигуряване на по-бедните семейства общински жилища, осигуряване на безплатно здравеопазване за майки и деца, преференции при устройване на работа, както и защита за работещите майки и др. Такъв подход към просемейната политика означава, че тази политика представлява елемент от комплексна икономическа политика (фискална, трудова заетост, социална, жилищна, образователна и др.) и в същото време се оставя на семействата правото да вземат решения относно броя на децата, докато се създават за децата условия за придобиване на знания, развитие, растеж и благосъстояние, а в национален мащаб – се осигурява просто възпроизводство на населението и неговата здрава възрастова структура. Трябва да се има предвид, че неизменна част от просемейната политика трябва да е про-раждаемостта политика, която се състои в създаването от държавата на различни морални и материални стимули за увеличаване на броя на децата в семейството. Същото така със специално внимание обграждат многодетните семейства.
- 2) Второ - държавата трябва да реализира семейната политика с помощта на следните инструменти: правни средства парични обезщетения, обезщетения в натура, обезщетения под формата на услуги. Правните норми уреждат семейните взаимоотношения и взаимоотношения на

семейството с държавата и други институции. Определят, също така, принципи и условия за ползване на семейните обезщетения, дефинирайки, по този начин, кръга на правоимащите да получат парични обезщетения, предметни и под формата на услуги. Паричните обезщетения под формата на различни надбавки и безвъзмездни помощи могат да бъдат отпуснати на отделни семейства като полагащи се по закон или по преценка (чрез системата за социалното подпомагане). Обезщетенията в натура обхващат предметни блага, които получават семействата (дрехи, гориво за отопление, хранителни пакети и др.). Обезщетенията под форма на услуги са предоставяни от различни институции. Те имат за цел подпомагане на семействата за изпълнението на неговите основни функции. Тези услуги се реализират с помощта на обществената инфраструктура (напр. детски ясли, детски градини, читалища). Държавата представлява основен субект формиращ семейната политика, защото тя поема задължение и носи отговорност за определяне, провеждане и финансиране на тази политика. Следва да се подчертае, че този модел на семейна политика е типичен за европейските страни. Задачите и правомощията на държавата в областта на семейната политика са разделени между централните органи, местните и самоуправленските органи. Субекти на семейната политика са също така неправителствени организации, синдикати, работодатели, Римокатолическата църква, други църкви и религиозни асоциации. В Западна Европа е налице ясно изразена тенденция за увеличаване на броя на субектите, реализиращи семейната политика чрез процесите на децентрализация на правомощията и повишаване на ролята на социалните партньори. Прието е също така и правило, че формулирането на цели и начини за изпълнение на социалната политика трябва да се провежда с участието на субектите, които тази политика касае.

- 3) Трето- целите и инструментите на семейните политики на отделните страни са зависими от демографските процеси и обществено-икономическите, а също така от културни фактори. Върху същността на семейната политика във всички развити страни на Европейския Съюз оказват влияние явления като: остаряване на обществата, промени в структурата на семействата, професионална активност на жените и

произтичащата от това необходимост да се намери баланс между професионалния и семейния живот. В семейните политики на страните на ЕС се забелязват следните тенденции: укрепване на правния статут на децата и тяхната роля в семействата, предприемане на мерки, насочени към съвместяването на родителските и професионалните роли и подкрепа за закрилната функция на семейството, както и създаване на условия за реализиране на икономическата функция.

- 4) Четвърто - при проектирането на принципите на семейната политика могат да бъдат много ценни икономически теории относно връзката на брака, семейството и плодородието с икономиката, които сочат, че инвестирането в семейството е рентабилно, също така, и от икономическа гледна точка. Та нали семейството е основна среда за развитие на човека и инвестиции в човешкия капитал, който в днешното време представлява най-голямото богатство на народите. Тези теории датират своя произход от шестдесетте години на XX век и са свързани, преди всичко, с името на американския икономист Гари.С.Бекер. Като приоритетни трябва да се отбележат въпросите свързани с положението на тези жени, които поемайки задачите на майчинството същевременно искат да работят професионално. Образованието, високата професионална активност на жените и постигната от тях равнопоставеност – това са факти, които не могат да не се вземат под внимание при изграждането на семейната политика. Резултатите от изследванията и опитът на страните, които в сравнение с Полша имат по-високи показатели за заетост на младите майки и по-високи показатели за раждаемостта, сочат, че съществени бариери за увеличаване на заетостта на младите жени представляват институционални фактори, а именно: ниска гъвкавост по отношение на формите и работното време, недостатъчен достъп до институционалните форми на грижи и образование на деца до пет години, твърде дълги отпуски по майчинство, в това число и финансовите условия за ползване на тези отпуски, както и данъчните решения, които обезсилват стимули за започване на работа.

- 5) Пето – при формирането на национална семейна политика, би било полезно, да се обърне внимание на институционалните решения приети в

Швеция, Дания, Белгия и Холандия, които се отличават с високите коефициенти за заетостта и плодовитостта сред младите жени. Въз основа на направения в дисертацията преглед на изследванията и международния опит, изглежда, че е необходимо в Полша да се предприемат едновременни реформи във всички горепосочени области. В предложената форма на реформата на семейната политика трябва да се вземе под внимание необходимостта да бъде намален дефицитът на публичните финанси, както и повишаване ефективността на разходване на публичните средства.

6) Шесто – следва да се ограничат данъчните преференции, които нямат съществено влияние върху заетостта или плодовитостта на жените, а водят до висок дефицит на публичните финанси. Освен това, би било полезно, да се разгледа премахване на възможността за семейно подоходно облагане или – като план минимум – да се ограничи до общото подоходно облагане до семействата с деца, в които и двамата родители работят. Настоящата система, в която от тази преференция могат да се възползват всички съпрузи, независимо от това, дали са активни професионално и имат на издръжка деца, обезсилва стимулите за неработещите жени да започват работа.

7) Седмо – за насърчаване на жените, които са в отпуск по майчинство, да се върнат на трудовия пазар предлагаме, жени, които по време на отпуск по майчинство започват работа (връщат се на работа) на най-малко $\frac{1}{2}$ щат, в продължение на максимално 24 седмици (но не по-дълго от продължителността на майчинския отпуск) да получават обезщетение по майчинство в размер на 25 % от възнаграждението, които са получавали работейки на пълен работен ден. Това решение дава възможност за по-дълго кърмене, при същевременно постепенно ограничаване на лична грижа за детето.

Предложения за приложение – по отношение на цялостната семейна политика в областта на данъчните регулации трябва да са:

1. Проект за изменения в данъчното законодателство относно данъка върху доходите на физическите лица, който трябва да съдържа, преди всичко, въвеждане на необлагаем минимум за издръжка на деца. Необлагаемия минимум

не е данъчна преференция, а градивен елемент на системата, гарантираща равнопоставеност на данъкоплатците спрямо публичните тежести. От тази гледна точка, необлагаемия минимум трябва да се прилага на всеки данъкоплатец, който издържа биологични или осиновени деца, за всяко дете, независимо от формата на подоходно облагане или семейно положение.

2. Необлагаемия минимум трябва да се определя като минимален разход за издръжка на дете (егзистенц-минимум). За да остане определения минимум в постоянна корелация с разходите по издръжка на дете, независимо от инфлацията, неговият размер трябва да се определи с помощта на клаузата за валоризация.

3. Целта на така конструиран механизъм не е покриване на разходите за издръжка на дете, дори в рамките на егзистенц-минимума, а неутрализиране на икономическата тежест на данъка ДДС, с който е обложено необходимото изхранване на дете. Предложенията за изменения трябва да се насочат към предоставяне на възможност за намаляване на данъчната основа с тази сума, но да не се насочват към въвеждане на отчисления от данъка на тази сума.

4. Основната цел на измененията в законодателството трябва да е премахване на неравно данъчно третиране на данъкоплатци, които издържат деца и на такива, които нямат деца на издръжка. Действащите в страните на ЕС данъчни системи, в по-голяма степен обременява с данъчни тежести данъкоплатците, които издържат деца, отколкото данъкоплатците без такива, при подобно равнище на потребление.

5. Сравнителния анализ сочи, че предлаганите изменения са напълно оправдани. В почти всички страни на Европейския Съюз, като се започне от най-голямата: Германия, Испания, Италия, Австрия, Белгия, Естония, Холандия, Люксембург, Унгария, България и Румъния се забелязва необходимостта да се включат в данъчната система разходите за издръжка на деца. Данъкоплатецът, който предназначава своя доход за издръжка на деца, не може да плаща подоходния данък в размер, в който би могъл да плати, ако не издържа деца. При подобно равнище на потреблението, данъкоплатеца, който издържа деца плаща значително по-висок данък ДДС, отколкото данъкоплатеца без деца, понеже плаща допълнително ДДС от необходимата храна за децата си. И затова в страните на Съюза се въвежда принцип за семейното подоходно облагане (не

само съпрузите), което не отговаря на изискването за данъчен неутралитет, но е в полза на семейството, или, за да се осигури равенство на данъкоплатците спрямо публичните тежести и неутралитет на данъчната система спрямо семейството се въвеждат необлагаеми суми за всяко дете. Тези решения не освобождават, обаче, данъкоплатеца от икономическата тежест, каквато е издръжката на дете. Семейството, всъщност, поема разходи по издръжката и образованието на децата. Тези решения осигуряват неутрализиране на икономическата тежест на данъка добавена стойност върху стоки и услуги, който обременява потреблението на детето.

Първия от тези модели предполага съвместно подоходно облагане на съпрузите и децата чрез сумиране на доходите на семейството, необлагаемите суми и разделяне на получената сума на броя на членовете на семейството (умножаване по определен в закона коефициент). Такова решение предвиждат, напр. френския и люксембургския закони за подоходното облагане на физическите лица.

Втория модел предполага лично подоходно облагане едва при надхвърляне на определени необлагаеми суми, необходими за издръжка на деца. Тези решения действат напр. в Италия и Естония. Естонското решение е особено интересно, понеже е по-малко казуистично отколкото италианското и функционира в системата на плоския данък (една данъчна ставка). Доказва, също така, че проблемът с данъчната дискриминация на лица, издържащи деца, е налице не само в системата на прогресивния данък, въпреки че данъчната прогресия е особено осезаема за лицата, които имат деца на издръжка. Би било полезно да се подчертае, че в страните, които приемат системата на необлагаемите суми, тя е само допълнение, а не алтернатива на принципа за семейно подоходно облагане. Независимо от различията в данъчните структури, или в размера на необлагаемите суми за деца, универсалността на тези решения сочи, че те са израз на общата идея, че данъчната система трябва, най-малко, неутрална по отношение на семейството, а данъчния законодателят трябва, най-малко, да се съобразява с конституционния императив на равенство пред публични тежести.

6. В Западна Европа се забелязва, че принципът за семейно подоходно облагане на родителите заедно с децата или необлагаемите суми намаляват натиска върху

развитието на казуистични социални регулации, както и разрастването на бюрократични институции, обслужващи социалните трансфери. Това намалява, основно, разходите по преразпределението.

Закрилата на семейството и родителството е основно задължение на всички публични власти. От това задължение произтича забраната за по-неблагоприятно третиране на лица, издържащи деца, в сравнение с лица без деца. Нарушаване на принципа за равенство в носенето на публичните тежести от полския закон за данъка върху доходите на физическите лица се забелязва на две нива:

Първо, от момента на раждане или осиновяване на детето родителите са обременени с издръжка. Данъчното законодателство не зачита този факт, с изключение на самотни родители (само първо дете). Закон за данъчното облагане, по същия начин задължава данъкоплатеца, които няма деца, както и този, които издържа няколко деца, въпреки, че крайния бенефициент на дохода се явява детето, а не самото данъчнозадължено лице. Следователно, детето, в действителност, получава доход за сметка на родителите, а не самите родители. Пренебрегването на този факт води до еднакво третиране от данъчния закон на субекти, които ги отличава съществена черта (издръжка на дете), което нарушава принципа за равнопоставеността пред данъка.

Второ, разходите по издръжка на дете значително намаляват платежоспособността на данъкоплатеца. Това е особено забележимо при нарастване на ставките на ДДС върху детските стоки. Двойното облагане: с данък общ доход и ДДС, на сумите, необходими за издръжка на дете сериозно ограничава конституционното право за притежание на семейство. Семейство, възпитаващо деца, трябва, преди всичко, да плати данък общ доход по скалата на прогресивния данък, а от останалата част от дохода да покрие увеличените разходи за потребление на домакинство. Полските данъчни регулации най-силно удрят в многодетните семейства, в които, като правило, единият родител поема задълженията по възпитанието на децата. В тези семейства един доход трябва да стигне за издръжка на всичките членове, и въпреки това, този доход не се разпределя преди облагането му, няма, също така, налице никакви необлагаеми суми. В Полша многодетните семейства, въпреки усилията си, са обречени на бедност. Този вид нормативното уреждане очевидно нарушава конституционните

гаранции за закрилата на многодетните семейства. (чл. 71, ал. 1 от Конституцията).

7. Следователно, трябва да се приеме, че законодателните промени, неутрализиращи тежестите на косвено облагане трябва да служат само за осигуряване на данъкоплатците, издържащи деца, равно третиране, в сравнение с данъкоплатците без деца.

8. Съществено значение за предлаганите промени имат демографските фактори. Трябва да се обърне внимание, че непрекъснато от 6 години насам населението в Полша намалява. Засега това става с бавни темпове. Значително по-зле изглежда статистиката, ако видим, че този нисък спад се дължи, преди всичко, на удължаване на средната продължителност на живота с почти 4 години в продължението на последните 15 години. Същевременно драматично намалява раждаемостта. И това именно е основна причина за тревога. През 2003 г се раждат 351,1 хил. деца, докато през 1983 г. 723,6 хил. И така, в продължение на 20 години раждаемостта намалява наполовина. Колебанията в раждаемостта са, отчасти, следствие на Втората световна война, в резултат на която се редуват години на демографски сривове и силни демографски години. В Полша няма пропорционална възрастова структура на населението. Следователно, не винаги номиналните демографските величини могат да бъдат сравнени по прост начин. Затова, по-добър показател за сравнение е, така наречения, коефициент на плодовитостта, т.е. средният брой на раждания на една жена. Обикновена смяна на поколенията протича при ниво около 2.11. В Полша, тази стойност е надвишена последно през 1988 г. През 2003 г този коефициент е равен на едва 1,24 и от много години насам се наблюдава тенденцията за намаляване. В момента разстоянието, което ни дели от обикновената смяна на поколенията е толкова голямо, че към тези нива не може да се завърнем и през следващите 5 години, дори ако държавата облекчи, в близкото бъдеще, данъчната дискриминация на лица, които възпитават деца.

9. Съществен фактор, който обосновава приемане на предложената концепция за необлагаема сума е макроикономическия фактор. Демографската ситуация, която може да възникне в Полша в бъдеще, може да има много неблагоприятни последствия за икономиката. Не подлежи на съмнение, че при запазване на настоящата демографска тенденция, на пазара на труда ще преобладават

поколения на демографската криза, и същевременно броя на лица в пенсионна възраст ще нарасне непропорционално. Това е следствие на удължаващата се средна продължителност на живота, както и на по-ранното пенсиониране на поколенията от годините на демографския взрив. Равнището на тежести, които се необходими за издръжка на лица в пенсионна възраст може да е толкова високо, че да доведе до забавяне на икономическия растеж на Полша.

10. Обобщавайки, трябва да се подчертае, че полския данък върху доходите трудно може да бъде определен като истински просемеен. Има, всъщност, налице институции, които се позовават на семейното облагане, обаче, само донякъде, по косвен начин осигуряват закрила на членовете на семейството. Това произтича, преди всичко, от проблемите свързани със същевременната реализация на фискалните и нефискалните цели. Тази ситуация е ефект, също така, на липсата на стабилност на правните регулации и липсата на далновидна данъчна политика.

4. ПРЕДСТАВЯНЕ И ОДОБРЯВАНЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ НА ИЗСЛЕДВАНИЯТА И АНАЛИЗИТЕ, ПРОВЕДЕНИ ЗА ЦЕЛИТЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Основните тези на дисертационния труд са представени от автора по време на десетте (10) международни и национални научно-практически конференции, т.е. на Международната научна конференция „Ефикасност на бизнеса – Предприемачество – шанс за регионално развитие” (Гожув Велкополски, XI 2013); на Международната конференция „Ефикасност на бизнеса – предизвикателство на съвременните времена” (Гожув Велкополски, X 2012); XIII Международна конференция „Финансовото управление на фирмата – теория и практика”, Икономически университет във Вроцлав (Карпач V 2012); II Национална научна конференция „Процесуален подход към организацията : време,разход, качество”, Икономически университет във Вроцлав (Вроцлав XI 2011); X Международна конференция „Финансовото управление на фирмата – теория и практика”, Икономически университет във Вроцлав (Вроцлав V 2009) и III Международна научна конференция „Идентичност и личност в процеса на европейската интеграция”, Университет Вармия и Мазури в Олщин, (Олщин 2004).

Освен това тезите на дисертационния труд и избраните откъси на аналитичните разработки се представят по време на националните научни конференции, а именно: Национална научна конференция „Управление на предприятието“ факултет по икономика и управление”, Университет в Щечин (Щечин 2007); Научна конференция „Функционирането на предприятия в условията на пазарна икономика”, Висша школа по информатика и икономика (Олщин 2003) и I Национална научна конференция „Полша по пътя към Европейския Съюз. Оценката на икономическата, социалната и политическата подготовка към членството”, Политехника в Кошалин, (Кошалин, III 2000).

Допълнително тезите на дисертацията са представени по време на International scientific - practical conferences, обобщаващи project No 6 ICW_2009 „Impact of economic crisis on the management of companies” and project No 7 ICW_2010 “Some issues of personal income taxation” (INSTITUTE OF UKRAINIAN – POLISH COOPERATION in Vinnitsa 2010/2011).

5. ПУБЛИКАЦИИ

Включените в дисертацията резултати на изследванията и анализите са публикувани в 14 научни разработки с общ обем 98 на издателски листа, в това число монографии с общ обем 18 издателски листа, в отделни глави на монографии с обем 46 издателски лист, както и научни статии и материали от конференции с обем 34 издателски лист.

6. СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД – ГЛАВИ

Глава 1.

Правни аспекти на социалното подпомагане на семействата в Полша

- 1.1** Многоизмерност на социалната работа
- 1.2** Социална политика
- 1.3** Осигуряване и реализация на социалното подпомагане в Полша.
- 1.4** Стандарти в социалната работа
- 1.5** Съвременно полско семейство – състояние и посоки на промените

- 1.6 Демографски проблеми и въпросите на социалната и просемейната политика
- 1.7 Държавна семейна политика – основни положения

Глава 2.

Правни аспекти на социалното подпомагане на семействата в Полша

- 2.1 Правни регулации на социалната политика в Европейския Съюз
- 2.2 Европейски социален модел
- 2.3 По въпросите на новата семейна политика
- 2.4 Ролята на семейната политика в процеса на демографските промени в страните от Европейския Съюз
- 2.5 Проблеми на социалната закрила и социалното изключване от Европейския Съюз
- 2.6 Семейна политика в страните на Европейския Съюз

Глава 3.

Данък върху доходите на физическите лица в Полша като инструмент за реализация на социалните функции на облагането

- 3.1 Формиране на структурата на данъка върху доходите
- 3.2 Социални цели на облагането в структурата на данъка върху доходите
- 3.3 Избрани теории на правосъдието
- 3.4 Концепция и общи характеристики на просемейната данъчна система
- 3.5 Системи на данъчно облагане на доходите на семействата в Полша през 1945-2012
- 3.6 Натрупване на доходите за данъчни цели

Глава 4.

Данъкът върху доходите на физическите лица в Европейския Съюз като инструмент за реализация на социалната функция на данъчно облагане

- 4.1 Данък върху доходите на физическите лица и данъчно законодателство на Общността
- 4.2 Субективен и обективен обхват на облагането
- 4.3 Социални въпроси на данъка върху доходите на физическите лица

- 4.4 Натрупване на доходите за данъчни цели
- 4.5 Система на преференции, приложими в данъка върху доходите на физическите лица
- 4.6 Равнище на данъчните тежести

Глава 5

Анализ на социалното подпомагане на семейството чрез подоходния данък в Полша и в страните от Европейския Съюз

- 5.1 Просемейна политика – фокусиране върху интересите на семейството
- 5.2 Анализ на разходите и доходите на семейството
- 5.3 Семейна данъчна политика
- 5.4 Просемейни и просоциални правни регулации в Полша и в страните от Европейския Съюз
- 5.5 Характеристика на данъчното облагане на доходите на семейството
- 5.6 Примерни решения в областта на просемейната политика в страните от Европейския Съюз
- 5.7 Направления на реформите и предлаганите промени в просемейните данъчни регулации в Полша

Заключение

Библиография

7. СЪДЪРЖАНИЕ И ХАРАКТЕРИСТИКА НА ОТДЕЛНИТЕ ГЛАВИ

Първа част от дисертацията. Правни аспекти на социалното подпомагане на семейството в Полша

В глава първа се представят същността и спецификата на социалната работа и социалната политика и се разглеждат техните стандарти. Дефинира се същността на социалната и обществената политика по отношение на полския закон за социалното подпомагане. Представят се, също така, правните, методологичните и социално-икономическите аспекти оформящи семейната политика. Разглеждат се, също така, формалните и правните взаимодействия

между социалната политика, обществената и икономическата политика и семейната политика. Доказва се, че социалната работа е професия, която подпомага обществени промени, решаване на проблеми в човешките взаимоотношения и укрепване (*empowerment*) и освобождаване на хората за подобряване на тяхното благосъстояние. Използвайки теориите на човешкото поведение и социалните системи, социалната работа се намесва там, където хората влизат във взаимодействие с обкръжаваща среда. Фундаментални за социалната работа и социалната политика са принципите за правата на човека и социалната справедливост. Социалната работа се изгражда върху хуманитарните и демократичните идеали и се основава на уважение към равенството, значимостта и достойнството на всички хора. Човешките права и социалната справедливост представляват мотивиращ фактор за действия в областта на социалната политика. Солидарни с тези, които са социално ощетени, социалните работници се стремят към намаляване на бедността и освобождаване от нея на най-уязвимите хора, маргинализирани социално и икономически, с цел приобщаване към обществото. Социалната работа базира методологията си на систематизирано, емпирично знание, извлечено от изследванията и евалуацията на практика, в това число на местното специфично познаване на местните обстоятелства. Социалната работа е против бариерите, неравенството и несправедливостта, които съществуват в обществото. Реагира както във внезапните кризисни ситуации, така и в ежедневните лични и обществени проблеми. Социалната работа използва емпирична разнообразност, разнообразни техники и практики в съгласие с холистичен подход към личността и обкръжаващата я среда. Социалната работа трябва да насърчава обществените промени с цел осигуряване и реализиране на основните права на човека, социалната справедливост и условията достойни за живот. Задачата на социалната работа е активизиране на обществото, възбуждане на общественото съзнание, подкрепяне на самоорганизиране и самопомощ на обществото.

Полския закон за социалното подпомагане определя най - важните обществени групи, за които е необходимо да се осигури социална защита: това са хората засегнати от бедност, сирачество, бездомност, безработица, инвалидност, трайна или тежка болест, както и насилие в семейството.

Същевременно социалната работа има за задача да създава мерки за закрила на жертвите на трафика на хора, да подкрепя майчинството и многодетността, да противодейства на безпомощност по въпросите за родителските грижи и възпитанието, както и свързани с домакинството, особено в семействата с едни родител и многодетни. Социалната работа е общинско задължение. Законът за социалното подпомагане дефинира тази работа като професионална дейност за подпомагане на отделните хора и семействата с цел укрепване или възстановяване на способността да функционират в обществото чрез изпълняване на съответни обществени роли и създаване на условията, съпътстващи тази цел. Сред многото цели на социалната политика могат да бъдат разграничени: социална сигурност, инвестиране в човешки капитал, обществен ред и семеен живот.

Разработването на модели и концепции на социалната политика е тясно свързано с модела на функционалната социална държава (welfare states). В сравнителните анализи на модела на държавата на всеобщото благосъстояние се проследяват различни типологии. Еспинг – Андерсен разграничава, например, три вида държава: либерален (напр.САЩ), консервативен (напр. Германия) и социал-демократичен (напр.Швеция). Това разграничаване се основава на три фактора: взаимодействие на държавата и пазара в предлагането на социалните услуги, качество на тези услуги и въздействие на социалната политика върху социалната стратификация и разделението на социалната власт. Harold L. Wilensky и Charles N. Lebeaux представят две концепции welfare states: остатъчна концепция за държава институционална концепция. Според политическа класификация, welfare states може да бъде класифицирана като: либерална welfare states, консервативна welfare states и социал-демократична welfare states.

Анализирайки приетите решения, обуславящи подход към социалната работа в избраните страни от Европейския Съюз могат да се идентифицират общи характеристики, които подчертават, че:

- социалната работа е неразделна част от социалната политика и е предмет на икономическата политика,
- социалната работа е професионална дейност, постоянно развиваща се,
- обект на социалните действия са лица с риск от социално изключване,

- основен модел на социалната работа е подкрепа за самопомощ,
- в социалната работа важно място заема принцип на субсидиарност (помощ) в подкрепа на частната дейност,
- принципът за правата на човека и социалната справедливост е фундаментален за социалната работа,
- социалната работа се намесва там, където се стига до взаимодействие на хората с обкръжаващата ги среда,
- обучените и квалифицирани социални работници са гаранция за професионален подход към проблемите,
- въпреки ограниченията в социалните услуги в следствие на икономическите промени на тези страни, социалната работа не се изоставя,
- холистичния подход към социалната работа е универсален, но приоритетите в практикуването се различават в зависимост от страната, времето и са подчинени на културата, историята и обществено-икономическите условия.

Втора част от дисертацията. Правни аспекти на социалното подпомагане на семейството в Европейския Съюз

Във глава втора се разглеждат обществено-икономическите промени, които обхващат сферата на държавната намеса с цел подкрепа на семействата, между другото, чрез основния инструмент на семейната политика, каквито са социалните обезщетения.

Остава въпросът как да се подходи към използването на този инструмент: по универсален начин или селективен. Явленията свързани с демографската промяна на семейния модел се отнасят не само към полските семейства. Може дори да се рискува тезата, че в тази сфера Полша „настига Европа“. За потвърждение на тезата може да се вземат примери от европейските страни, протичащите там промени и начини на подпомагане на семействата. Един от по-сериозните проблеми на семейството в индустриалното общество е липсата на трайност. Тревожни са, преди всичко, явленията като: задълбочаващата се социална стратификация, затвърждаващата се материална инвалидност на

младите семейства, задълбочаващата се бедност поради безработицата, многодетността и липсата на жилища

И така, целите на семейната политика трябва да са: създаване на условия благоприятни за създаване на семейства – сключване на бракове и възпроизвеждане на потомство, подкрепа на партньорски модел на семейството, създаване на условия благоприятни за развитие на младото поколение в семейството, което се явява фактор за подобряване на качеството на човешкия капитал, подпомагане на семействата в проблемни ситуации (бедност, безработица, многодетност, семейства с един родител), както и създаване на условия благоприятни за укрепване на семейните връзки и трайността на семействата.

Семейната политика трябва да се основава на четири принципа: уважение на идентичността и суверенитета на семейството, защита на децата, равни възможности (за младото поколение, за жени и мъже) както и на партньорство в семейството и със семейството (взаимоотношения между семейството и субектите на семейната политика).

В резултат на обществените и икономическите промени се ограничават функциите на семейството – семейството преминава еволюция от семейство-агенция, което осъществява много разнообразни задачи, до връзката, която се превръща в по-тясно специализирана – съсредоточава се върху няколко функции, които могат да се изпълняват само от семейството. Рационалността и индивидуализацията на поведението, самоопределяне се в категориите „аз“, а не „семейство“ – това са поредните промени в сферата на брака и семейството. Епохата на индивидуализма измества епохата на семейството, което води до, между другото, атомизация на живота и задълбочаване на самотата на човека.

Демографските процеси, такива като създаването и разпадането на семействата и домакинствата, раждаемостта, смъртността, миграционните процеси, протичащи в Полша в края на миналия и в началото на сегашния век се характеризират с динамични промени. Променят се моделите за създаване на семейства, нагласите и възпроизвеждащото поведение. Намалва честотата на сключване на първите бракове, отлагат се решения за сключване на брак във времето, което се отразява на репродуктивните нагласи. Съзнателно ограничаване на броя на раждания влияе върху процесите за развитие на

семейството. Наблюдава се системно удължаване на продължителността на живота. Това е резултат на намаляването риска от преждевременна смърт на новородени, деца и възрастни, но Полша все още дели дистанция от водещите, от тази гледна точка, европейски страни. Същевременно се наблюдава незадоволителния напредък в заболяемостта и смъртността от редица, така наречените, цивилизационни болести. В значителна степен намаляват вътрешните миграционни процеси. Увеличава се, обаче, международна миграция, особено трудовата. Протичане на демографските процеси влияе до голяма степен на състоянието и структурата на населението на Полша, особено върху числеността и възрастовата структура, както и върху пропорциите на хората в трудоспособна и нетрудоспособна възраст.

Просемейната политика има за цел осигуряване на трайността на семейството и неговото развитие, както и зачитане на правата на семействата, в това число: правото на икономическо самоопределяне и на вземане на решения относно възпитанието на децата. Ето защо просемейната политика трябва да се развива, а ефективната социална политика по отношение на проблемните семейства, намиращите се в трудна ситуация трябва да бъде намеса и взаимно да се допълват. Трайна предпоставка за просемейната политика и неин важен инструмент се явява правото. Правната закрила на семейството е едни от основните принципи на Конституцията на Република Полша (чл. 18, 48, 71, 72). Многобройни международни конвенции и спогодби защитават членовете на семейството, в това число и брак, дете и жена (чл. 16 от Всеобщата декларация за правата на човека; Европейска социална харта, част 1 – точка 16, Конвенция за правата на детето) в тези документи, обаче, липсват коментари относно пряка правна защита на семейството като цяло.

Когато говорим за „европейски социален модел“, възникват два вида крайни реакции. Първата, най-често срещана, поддава на съмнение съществуването на единен модел в Европа, като това би предполагало наличието на повече общи елементи, отколкото различия. Втората реакция, характерна повече за „по-посветени“ в настоящия дебат за създаване на обща Европа, е одобряваща. Източникът на одобрението е убеждение, че са налице толкова много общи елементи на европейската „социална култура“, което позволява, без съмнение, да разграничи Европа от другите региони на света, а преди всичко от

Съединените Щати, които представляват основната отправна точка за страните на Европейския Съюз. В страните на Централна и Източна Европа, от своя страна, възникват въпроси: дали европейския социален модел също обхваща и тях, доколко социалистическа социална държава в комунистическа Централна и Източна Европа прилича на западноевропейската, и доколко промените на периода на трансформацията се доближават до настоящите насоки на промените в страните на Европейския Съюз. В Европейския Съюз, сравнително скоро се роди концепция за открита координация на социалната политика. Това, от своя страна означава, че съществуват определена концепция за желания път на развитие, определена концепция за европейския социален модел, към които европейските страни се стремят. За общ социален модел може да се говори от гледна точка на общите ценности, сходствата на институциите на социалната държава, или приликите на социален живот, определен от приликите в икономическото развитие, историческите традиции, обичаите (в това число тези определени от религията). Западна Европа е разнообразна от гледна точка на социалната държава. Както представят известните разработки по тази тема, в историческото развитие на Европа се формират три модела на социална държава, които, въпреки определени тенденции към конвергация продължават да се разграничават. И така, налице са моделът в страните на Северна Европа (скандинавските страни), англо-саксонския модел и континенталния европейски модел, в който основните социални услуги са свързани с участието на пазара на труда, благодарение на което се придобива правото към социалното осигуряване. Изравненото и високото ниво на живота е същевременно черта, отличаваща Европа в света, и цел, за постигане в общността. Тази цел е наречена нарича социална кохезия (*social cohesion*), в резултат на икономическото сближаване, което е формулирано в договора от Маастрихт.

Досегашната политика за подпомагане на семействата от държавата се основава на традиционния модел на семейството, в който отговорност по издръжката му носи бащата, и ако не е единствен член на семейството, поемащ разходи по изхранването на семейството, то най-малко, основен. Този традиционен модел на семейството в днешното време е изживелица в статистически смисъл. Жените масово навлизат на пазара на труда и потребностите на семейството се променят. Следва да се отбележи, че

присъствието на жените на пазара на труда е резултат не само на икономическата принуда, както, понякога, се тълкува в Полша, предполагайки, че ако мъжете ще започнат да печелят повече, то по естествен начин ще се възстанови традиционния ред на нещата. Тенденциите в тази сфера в страните с по-високо равнище на развитието сочат, че присъствието на жените на пазара на труда е трайно явление, свързано с равните права за себerealизация и тенденцията за самостоятелно осигуряване на собственото си бъдеще. Тази тенденция, все повече, е свързана с ограничената трайност на браковете и появата на нови форми на семеен живот. Понастоящем, семействата се нуждаят, преди всичко, от подкрепа за съвместяване на професионалните и семейните ангажименти на двамата партньори.

Трета част на дисертацията. Данък върху доходите на физическите лица в Полша като инструмент за реализация на социалните функции на облагането

В глава трета е изложено, че данъците представляват един от елементите на поширока категория на публичните тежести, налагани от публично-правни норми. Елементите на властното налагане на данъчните задължения от публично-правна общност изключват възможността да се прилага понятието публичен данък спрямо непарични средства и доброволни дарения. Също така, плащанията произтичащи от всякакъв вид държавни вземания за дълг с частно-правен характер не представляват предмет на данъчната правна регулация. Доказано е, че в развитието на подоходния данък основно значение има само понятието на дохода. Може да се разграничат две основни концепции за дохода. Първата представлява теорията на източници на приходи насочена към редовен приток на икономическите стойности от определени източници, която исторически е свързана с английския подоходен данък. Съгласно тази теория данъчния доход представлява редовен излишък, получен от фиксирани източници. Значително по-широко е третиран доход според теорията на чистите активи, която съчетава данъчния доход с нарастване на икономическа способност за разполагане с дохода, без значение дали доходът е периодичен или еднократен. Има три основни типа на подоходния данък: романски (смесен), германски (глобален) и британски (цедуларен).

Данъкът върху доходите основан на теорията на източници на приходи (цедурален) позволява много по-широкообхватни възможности за индивидуализиране на облагането, чрез определяне на неговия размер не само в зависимост от размера на доходите, а също така в зависимост от източниците за тяхното получаване. Това е особено видимо в британския данък върху доходите. Концепцията за този данък в по-голяма степен отговаря на същността на данъка върху доходите отколкото концепцията базирана на теорията на чистите активи, и създава предпоставки за реализация на принципите на равенството и данъчната справедливост.

Предимство на цедуралните подоходни данъци е, между другото, това, че те позволяват да се приспособят начина на облагането и данъчните ставки към характера на отделните групи на доходите. В тази структура се прилага далеч по-мекото данъчно облагане на доходите от работа (нефинансирани доходи) отколкото на доходите от капитали (финансирани доходи). Чрез цедурални данъци може да се постигне градация на данъчно облагане на доходите от други източници, да се реализира политиката на, така нареченото, справедливо данъчно облагане.

Глобален (унитарен) подоходен данък има широко приложение в страните на ОИСР. Сред страните на Европейския Съюз, последните държави, които приемат през 1973 г. системата на глобалния (унитарния) подоходен данък са Велика Британия и Италия. Структурата на глобалния (унитарен) подоходен данък е по-универсална, понеже нейните елементи могат да бъдат приложени както за облагане на доходите на физическите лица, така и за облагане на доходите на юридическите лица. Разбира се, приемането на концепцията за ръста на чистите активи (глобален доход) като водеща не е равносилно на премахването на принципа на персонализирането на облагането.

Концепцията за глобален подоходен данък най-добре осъществява принципа на съразмерността на облагането, като акумулира всички облагаеми доходи от всички източници дава пълен поглед върху финансовото състояние на данъкоплатеца. Персоналните характеристики на данъка върху доходите се експонират чрез приложение на структура, така наречената, егзистенц-минимум, на социални и извънредни облекчения, на диференциране на данъчните тежести с помощта на прогресивната скала, в зависимост от доходите. Персоналните

характеристики на глобалния подоходен данък се осъществяват, също така, чрез използване на определени елементи от теорията на източници на приходи под формата на поотделно облагане на доходите от определени източници на приходи.

Съдържанието на финансовата политика е извършване на подбор на определени цели, които трябва да се постигнат в следствие на финансовото управление (в това число и данъците), както и на методите и начините за постигане на тези цели. От гледна точка на подоходните данъци фискалната политика е основен инструмент за реализация на икономически и социални цели.

Данъкът върху доходите е, също така, съществена социална категория, и поради своите непосредственост и персонализация на облагането, някои икономически цели, осъществявани чрез подоходните данъци могат да се изправят пред социални бариери, изразяващи се в социалните вълнения, съпътстващи, например, увеличаване на данъчното облагане или промяна на някои от елементите в структурата на данъка върху доходите. В условията на пазарната икономика, реакцията на субектите на данъчни задължения (на увеличаване или намаляване на данъците) е важна. Всяка реакция е зависима от силата и посоката на въздействието на данъка върху търсенето и предлагането на пазара на определен продукт, а също така от продължителността на периода, през който се прояви въздействието на данъка върху пазара и от структуралните промени на отделните пазари. Анализ на въздействието на данъка върху доходите на разпределение на ресурси трябва да се извърши от гледна точка на два въпроса: кой е данъкоплатеца, а кой е платец на данъка и какъв е предмета на облагането. Всяко от тези решения има определено въздействие върху разпределението на ресурсите в икономиката, поради различен коефициент на чувствителност на производството за облагане. С помощта на подоходните данъци се коригират доходите на данъкоплатците. Преразпределението на доходите и националното богатство се извършва между данъкоплатците и субектите на публичното право. Преразпределението на доходите въздейства, също така, и на нивото на социалния и икономическия живот, чрез, наред с другото, защита на минималния доход, с оглед на семейните и социалните аспекти на облагането и др.

Данъкът върху доходите заема високо място в доктрината на финансовото право. Той се счита за такъв вид данъчно облагане, който същевременно отговаря на всички теоретически изисквания на науката, представлява ефикасен източник на приходите и не вреди на икономиката. Съвременния данък върху доходите на физическите лица трябва да се основава на три основни принципа: универсалност, равнопоставеност (справедливост), облагане на, така наречения, чист доход. Съществена характеристика на данъка върху доходите е, че това е данък, който в най-широкия обхват осъществява принципа на справедливостта на облагането. В структурата на този данък, се взема предвид личните характеристики на данъкоплатеца, произтичащи от неговата способност да плаща данъци (фискален капацитет). Фискалният капацитет, произтичащ от платежните способности, като правило, представлява принцип, че всеки гражданин трябва да е обременен с обща данъчна тежест и да плаща данъци пропорционално на неговите индивидуални платежни способности. В настоящото време се приема възглед, че справедливо разпределение на данъчната тежест е такова, което взема предвид фискалния капацитет, т.е. данъчната тежест да бъде съобразена с индивидуална икономическа ситуация (както и неикономическа) на данъкоплатеца. С приемането на такова становище е свързано разграничаване на данъчната справедливост на хоризонтална и вертикална. Хоризонтална справедливост означава, че лицата с равни доходи и богатство трябва да плащат едни и същи данъци, т.е. данъкоплатците са данъчно равнопоставени. Прилагането на този принцип, обаче, не толкова просто: равнопоставеността не се осъществява от косвени данъци и други, докато индивидуални данъци реализират този принцип поради персонализиране на структурата на данъка. Вертикална справедливост означава, че субекти в по-добро материално-юридическо положение трябва да се обременени с данъчни тежести в по-голяма степен. За реализиране на този принцип служат прогресивните данъци. Винаги възниква, обаче, проблем с балансирането на фискалната яснота на последователните нива на прогресията.

Доказва се, че заставането зад принципа на данъчен неутралитет не предопределя отрицателно отношение към въздействието чрез данъчни преференции върху реализацията на важни за държавата нефискални цели. Приема се, че данъчната справедливост се реализира чрез универсалност и

равенство на данъчното облагане. Прилагането на разнообразни данъчни преференции може да бъде следствие на равенството на данъчно облагане, разглеждано субективно. Защото такова равенство изисква разграничаване на различно материално, семейно или социално положение на данъкоплатеца. Аргументът за справедливостта позволява, преди всичко, постигане на обществено одобрение за промени във фискалната система. Основните причини за установяване на данъчни облекчения най - често са: високи данъчни ставки, желание за подпомагане на семействата (данъкоплатците) в трудна социална ситуация, реализация на просемейна данъчна политика, разделение на законодателна и изпълнителна власти, традиция и политическа система. Най-много противоречия и съмнения предизвиква съвременното тълкуване на принципа на справедливостта и ефективността (икономичност) на данъчната система, която до голяма степен се определя от начина, по който се гледа на ролята на държавата в икономиката. При тълкуването на принципа на справедливостта могат да се посочат следните аспекти:

- не трябва да се изискват жертви от хората, живеещи в бедност,
- за по-справедливо се счита прякото данъчно облагане, основно поради по-трудна прехвърляемост, прякост, индивидуализация на данъчните тежести, персонализация и измерима данъчна тежест,
- универсалност, голямо фискално значение и облагане с косвени данъци на основните потребителски стоки означава необходимост за такова определение на елементите на данъчната техника, за да се постигне прогресивността на цялата данъчна система, осъществявайки принцип на съразмерността на данъка,
- прогресивността на данъчната система не се третира като прогресия на отделните данъци. Ако косвените данъци са регресивни, данъка на юридическите лица е пропорционален, то данъкът на физическите лица трябва да е прогресивен.

Четвърта част на дисертацията. Данък върху доходите на физическите лица в Европейския Съюз като инструмент за реализация на социалните функции на облагането

В глава четвърта на дисертацията се представя, че нефискалните функции на данъка се състоят в използването им за постигане на разнообразни икономически и социални цели. Преразпределителната функция на данъците се аргументира с два противоречиви възгледа, т.е. позоваване на алтруистични и егоистични мотиви. Алтруистичните мотиви се отнасят до чувствата за социална моралност и солидарност, и призовават към подпомагане на хората в трудна материална, социална и семейна ситуация. Разбира се не всички членове на обществото възприемат алтруистични аргументи. За да се укрепи нуждата за реализация на вертикалната справедливост, възниква необходимостта от позоваване на егоистичните мотиви. Намаляването на различията в доходите, обществено неприемливи, здравеопазването, ограничаването на безработицата и социалните патологии и др. изискват определени действия от страна на държавата. И така, данъците са цената, която обществото плаща за социалното спокойствие и сигурност на гражданите.

Найефективната форма за реализация, на практика, принципа на вертикалната справедливост е прогресивно подоходно облагане и включване в структурата на данъка върху доходите платежоспособността на данъкоплатеца. В рамките на преразпределителната функция, данъците могат да се използват като инструмент за намаляване на неравенството в доходите чрез формиране на данъчните ставки, прогресивната скала, размера на необлагаема сума, или системата на данъчните облекчения и освобождавания. Преразпределението означава съзнателно формиране на определени икономически стойности на ниво отстъпващо на произтичащо такова от действието на пазарната икономика. Подобен избор е равнозначен на отдалечаване от изискванията на икономическа ефективност, в резултат на което преразпределителната функция на данъците предизвиква много емоции и противоречия.

Данъкът върху доходите, общо взето, натоварва дохода на физическото лице, който се получава в семейството. Във връзка с това, в много законодателства на страните на ЕС, ръководейки се от принципа на равенството (справедливостта) и платежоспособността, се формират подоходните данъци с просемейна ориентация. Регулациите в областта на семейното облагане на доходите са интегрална част на данъчната система в по-голямата част на страните от Европейския Съюз. В структурата на данъка върху доходите на

физическите лица в страните от Европейския Съюз принципът на платежоспособността се осъществява с различни елементи на структурата на данъка (отделни, общи или под формата на избраните елементи), които са:

1. Определяне на необлагаема сума за съпруг, който не получава доходи (напр. Словакия), или за всяко дете, което е на издръжка на родителите си (напр. Белгия, Чехия, Естония, Холандия, Германия, Франция, Гърция, Словения, Литва).
2. Семейно облагане на съпрузите (напр. Ирландия, където, също така, има отделени данъчни скали за самотни лица и бракове).
3. Специфично и уникално семейно подходно облагане съществува във френската данъчна система (система на семейния коефициент - *family quotient taxation* – като се взема предвид броя на децата в семейството).
4. Структури, които дават възможност да се извършват данъчни отчисления на някои видове разходи свързани с издръжка на деца (напр. във Франция), или дори семейство (напр. в Германия).
5. Размер и обхват на данъчните ставки.
6. Начин за определяне на разходи, които се приспадат за получаване на приход.
7. Система за преференции с оглед на ситуацията на семейството.

Всички изброени решения са допълнение към функциониращите в поголямата част на страните на Европейския Съюз системи на необлагаемите суми, полагащите се, независимо от семейното положение, на всеки данъкоплатец, и които са израз на загрижеността на държавата да се осигурят минималните, действащи в дадена държава, битови стандарти на данъкоплатците (егзистенц-минимум). В данъчните системи на ЕС данъчноправни решения, които могат да влияят върху положението на семейството могат да се разграничат две групи. Първата обхваща структури, които не се прилагат в данъка върху доходите с оглед на интересите на семейството, но имат за него съществено значение, т.е. косвено обслужват интересите на семейството. Към тях се причисляват: необлагаем минимум, семейно данъчно облагане (семеен коефициент), обхват на приспадащите се разходи при получаване на приходи, възможност за увеличаване на данъчните

прагове и размера на данъчните ставки. Втората група се отнася до тези решения, които могат да се въведат в данъчните системи съзнателно с цел защита и насърчаване на семейството. Към тази група се причисляват: общо облагане на деца и родители, данъчни облекчения с просемейна насоченост и уникална концепция за семеен коефициент.

Пета част на дисертацията. Анализ на социалното подпомагане на семейството чрез подоходния данък в Полша и в страните на Европейския Съюз

В глава пета се доказва, че данъчната политика в Полша се формира под влиянието на „реакцията“ на много влияния. Преди всичко това е политическо влияние, последвано от икономическо и социално влияние. Поради взаимодействието на условията, не е възможно формирането, а още повече постигането на идеална вътрешна „хармония“ в областта на три, решаващи за данъчната политика, взаимодействащи аспекта. Както е известно, основната цел на всичките, така наречени, публични данъци – е фискална цел. Това, обаче, не означава, че данъците са загубили и други приписвани им – и експонирани в миналото време – функции, като стимулационна или преразпределителна. Тези функции могат да бъдат проследени в данъчната система като цяло, а също така в структурите на отделните данъци. Те се превръщат, обаче, в допълнителни функции, реализирани „между другото“, или най-много в допълнение към основната фискална функция.

Данъчните инструменти много често се прилагат за осъществяване на целите на икономическата, социалната и финансовата политика на държавата. Така, че в данъчната система може да се прилага съответно правно регулиране с цел подпомагане, укрепване и подобряване на състоянието на полските семейства. Просемейния аспект на цялата данъчна система, а особено нейните елементи като данък върху доходите, доста често се появява както в декларациите на политиците, изказванията на социалните активисти, така и в надеждите на много данъкоплатци, особено тези, които издържат многодетни семейства. Поради това, практически правни решения, особено тези, които се отнасят към личното подоходно облагане не трябва да подценяват просемейните обществени очаквания. Трудностите възникват по много причини. Дори самото

определение „просемеен данък“ или „просемейна данъчна система“ предизвикват съмнения. Те се отнасят както към основателността на такова понятие, така и към неговото съдържание. За привържениците на доктрината и политиците от либералните кръгове „просемейна“ данъчна система е тази, която въздейства на съживяването на икономиката в различни области, увеличава заетостта, като по този начин намалява безработицата, намалява нивото на инфлацията или намалява данъчните ставки за всички данъкоплатци. Трудно е да се отрече истинността на това становище. В най-общ смисъл – подобро състояние на икономиката може да окаже влияние, и със сигурност оказва, за подобряване на финансовото положение, и също така социалното на много семейства. Това, обаче, не е резултат, на това, че в данъчната система се отчита семейния статус на данъкоплатеца.

Поголяма част от обществото, политиците, а също така тези, които се основават на католическата социалната наука, на които са близки правилата на, така наречената, социална пазарна икономика, като просемейна се счита такава данъчна система, особено личния подоходен данък, която диференцира данъчното облагане върху доход в един и същ размер, получаван от различни данъкоплатци, в зависимост от тяхната семейна ситуация, т.е. с оглед на броя на членове (особено деца), които са на издръжка. В действителност, тези данъкоплатци - макар и формално с еднакви доходи – не са в същата ситуация, и отчитането на техния семейния статус е в съответствие с принципа на справедливостта и равенството на данъчното облагане, разбиран не само формално. Едната група са тези структури, които не се въвеждат с оглед на интересите на семейството, но които, все пак, имат за него съществено значение. Тази група включва: начин и обхват за приспадане на разходи за получаване на приходи, необлагаем минимум (така наречения егзинстенц-минимум), възможност за увеличаване на данъчните прагове при прогресивната данъчна скала и размер на данъчните ставки. Втората група са правните решения, които могат да бъдат въведени в данъчната система съзнателно с цел защита и насърчаване на семейството. Без съмнение, такова решение представлява възможност за семейно данъчно облагане с отчитане на броя на членове, които са на издръжка в общо домакинство, или на издръжка на данъкоплатеца. Правните решения могат да окажат пряко влияние върху семейната ситуация – в

зависимост от приетата концепция – могат да увеличават необлагаемия минимум, да намаляват данъчната основа, да намаляват данъчните ставки или да намаляват начисления данък в зависимост от ситуацията на семейството на данъкоплатеца. За подобряване на ситуацията на семейството в Полша трябва да се направят промени и в двете групи правни решения. Необходимо е опростяване на структурата на действащия в настоящия момент данък върху доходите на физическите лица. Текущите правни решения както по отношение на данъчното облагане на съпрузи така и самотните родители не отчитат броя на членовете, които са на издръжка на данъкоплатеца. По същия начин се начислява данък за бездетно семейство както и за семейство с няколко деца и за самотни родители, възпитаващи едно или няколко деца. За самотните родители, освен това, има и допълнително условие, децата им да не получават доход, подлежащ на облагане с подоходен данък. Това условие трябва да се приеме като противоречащо на принципа на данъчното равенство, понеже в ситуацията на семейното данъчно облагане- така съпругът както и съпругата – могат да получават доходи, подлежащи на облагане с подоходен данък. Това условие има негативна възпитателна конотация. Изключва възможността, между другото, за легална работа на младежи през лятната ваканция, а тези занимания са много високо оценявани от педагозите и психолозите. Ако детето легално работи през лятната ваканция – получаваното възнаграждение подлежи на облагане, а родителят, който го възпитава самотно, не може да се възползва от общото данъчно облагане. Това поражда изкушение да работят в , така наречената, „сива зона”.

Заключение – изводи от анализа

Данъкът върху доходите, общо взето, натоварва дохода на физическите лица, които е получаван и използван в семействата. Поради това, в много законодателни системи на страните на ЕС, които се ръководят от принципа на справедливостта (равенството) и платежоспособността, подоходните данъци се формират с просемейна насоченост. В структурите на данъка върху доходите на физическите лица в страните на Европейския Съюз се отчита принципа на платежоспособността на данъкоплатеца (семейството) под формата на различни структурни елементи на данъка (отделни, общи, или под формата на избраните елементи), които включват:

1. Определяне на необлагаема сума за съпруг, който не получава доходи (напр. Словакия), или за всяко дете, което е на издръжка на родителите си (напр. Белгия, Чехия, Естония, Холандия, Германия, Франция, Гърция, Словения, Литва).
2. Семейно облагане на съпрузите (напр. Ирландия, където, също така, има отделени данъчни скали за самотни лица и бракове).
3. Специфично и уникално семейно подходно облагане съществува във френската данъчна система (система на семейния коефициент - *family quotient taxation* – като се взема предвид броя на децата в семейството).
4. Структури, които дават възможност да се извършват данъчни отчисления на някои видове разходи свързани с издръжка на деца (напр. във Франция), или дори семейство (напр. в Германия).
5. Размер и обхват на данъчните ставки.
6. Начин за определяне на разходи, които се приспадат за получаване на приход.
7. Система за преференции с оглед на ситуацията на семейството.

Всички изброени решения са допълнение към функциониращите в по-голямата част на страните от Европейския Съюз системи на необлагаемите суми, полагащи се, независимо от семейното положение, на всеки данъкоплатец, и които са израз на загрижеността на държавата да се осигурят минималните, действащи в дадена държава, битови стандарти на данъкоплатците (егзистенц-минимум).

Предвид личния характер на данъка върху доходите и изискванията относно платежоспособността и справедливостта в много структури на подходните данъци в страните от Европейския Съюз се отчита (по различен начин и под различна форма) състоянието на семейството на данъкоплатеца. Няма разработени никакви правни схеми определящи въпросите на семейното подходно облагане. Отделните страни поотделно определят правилата и принципите на данъчното облагане на доходите на семействата. В данъчните системи на ЕС данъчно-правни решения, които могат да влияят върху положението на семейството могат да се разграничат две групи.

Първата обхваща структури, които не се прилагат в данъка върху доходите с оглед на интересите на семейството, но имат за него съществено значение, т.е. косвено обслужват интересите на семейството. Към тях се причисляват: необлагаем минимум, семейно данъчно облагане (семеен коефициент), обхват на приспадащите се разходи при получаване на приходи, възможност за увеличаване на данъчните прагове и размера на данъчните ставки.

Втората група се отнася до тези решения, които могат да се въведат в данъчните системи съзнателно с цел защита и насърчаване на семейството. Към тази група се причисляват: общо облагане на деца и родители, данъчни облекчения с просемейна насоченост и концепция за семеен коефициент.

За правни решения, които имат значително въздействие върху данъчно-правната ситуация на семейството, но е трудно да бъдат определени като просемейни, е осигуряване на данъкоплатците необлагаем егзистенц-минимум, като се вземат под внимание разходи за биологичното, и дори социалното съществуване на данъкоплатеца. Това се осъществява чрез освобождаване от данъчно облагане на определен доход, или чрез приспадане на дохода като разход за получаване на приходи. И в двете форми се прави опит, необлагаемия минимум да се свърже с коефициента на растежа на цените на основните потребителски стоки и с коефициента на инфлацията.

В страните от Европейския Съюз са налице значителни различия в размера на необлагаемия минимум, както и в неговото съотношение към средното месечно възнаграждение. Това може да се обясни както с това, че необлагаемия минимум е резултат на политически компромис, с оглед на разнообразни културни, обществени, цивилизационни фактори, така и с независимата, в рамките на Европейския Съюз, социална политика. Анализирайки отделните страни на Европейския Съюз, където е налице необлагаем минимум, могат да се разграничат седем основни групи: страни с висок необлагаем минимум (над 10.000 евро), страни със средно висок необлагаем минимум (от 7.000 до 10.000 евро), страни със средно нисък необлагаем минимум (от 4.000 до 7.000 евро), страни със нисък необлагаем минимум (от 1.000 до 2.000 евро) и страни с необлагаем минимум под 200 евро. Първата група включва Кипър, Ирландия, (само в случай на лица на 65 и повече години, за които необлагаемия минимум е 15.000 евро), Малта, Финландия и Гърция. Втората група включва Австрия,

Люксембург, Германия, Италия, Велика Британия. Третата група включва Белгия, Ирландия, Дания, Франция, и Португалия. Четвъртата група включва Словакия. Петата група включва Словения, Чехия и Естония. Шестата група включва Полша, където работодателят не предвижда, така наречения, необлагаем минимум, но в данъчната скала е въведено отчисляване от данъка на ок. 780 евро. Седмата група включва Литва, където необлагаемия минимум е едва 84 евро. В допълнение, следва да се отбележи, че в Холандия необлагаема сума при облагане на доходи от спестяванията и депозити (натрупано богатство) е 19.252 евро, и за лица на възраст повече над 65 години – 25.484 евро. От съществено значение за анализа на данъка върху доходите е слагане под общ знаменател, за който се приема минималната работна заплата, праговете на данъчната скала и необлагаемите суми. Извършените от Автора изчисления показват, че Полша е сред страните с относително нисък коефициент (кратните на минималната работна заплата – NW) на необлагаем минимум – 3,38 NW през 2007 година. Сравними суми са налице в Словения (3,00 NW) и във Франция (3,63 NW). Най-нисък коефициент е в Литва (0,64 NW) и в Дания (0,17 NW). Коефициент в диапазона 4-5 е налице във Велика Британия (4,38 NW), Естония (6,77 NW) и Люксембург (6,94 NW). Необлагаема сума, надвишаваща 10-кратния размер на минималната работна заплата е налице в Португалия (12,93 NW), Словакия (14,37 NW), Гърция (16,52 NW), Малта (28,97 NW) и Кипър (35,97 NW).

Концепцията за акумулиране на доходите за данъчно облагане се появява в данъчното законодателство още през XIX век и е свързана с общоприетия тогава модел на така нареченото, голямо семейство. Данъкът плаща цялата семейна общност, тъй като данъка се взема от, така нареченото, домашно огнище. С течение на времето, вследствие на разпада на големите семейства, на място на досегашното данъчно акумулиране се въвежда система за съвместно данъчно облагане на съпрузите или лица свързани с родство. Най-често, като основание за съвместно облагане не се поставя условието за съжителство, а се вземат предвид имуществените отношения, които свързват членовете на едно семейство. По този начин, в законодателствата на европейските страни е налице стесняване на обхвата на данъчното облагане до малки семейства и разделяне на данъчното облагане на семейната общност на две структури: общо данъчно облагане на съпрузите и общо данъчно облагане на родителите и децата. Общият принцип е

индивидуалното подоходно облагане. Изключение от този принцип се явява: общо данъчно облагане на съпрузите, данъчно облагане на самотни родители и данъчно облагане на малолетни деца.

Концепцията за съвместно данъчно облагане на съпрузите има колкото привърженици, толкова и противници. Привържениците на тази форма данъчно облагане подчертават, че тя е в съгласие с характера и структурата на съпружеските отношения, понеже всички решения за разпределение и предназначение на доходите в семейството се вземат съвместно. Последствие на този начин разсъждение е съвместното данъчно облагане на данъкоплатци, които имат сключен брак, което по-добре отразява данъчната способност на съпрузите и е израз на просемейната политика на държавата. Основният аргумент на привържениците на индивидуалното облагане е факта, че съвместното данъчно облагане води до усложняване на събираемостта на данъците. Те обръщат внимание, също така, на това, че тази структура, която не отчита никакъв коефициентен модел в прогресивната скала на данъка, отрицателно въздейства върху мотивацията за увеличаване на дохода на един от съпрузите. Индивидуалното данъчно облагане не създава такива бариери. Подпомага растежа на доходите, като подобрява материалното положение на семейството. И така, акумулирането на доходите позволява размерът на данъчната тежест да бъде намален в тези семейства, в които размерът на доходите, получавани от всеки от съпрузите е съществено диференциран или, където единия от съпрузите въобще не получава доход.

По отношение на приспадането на разходи за получаване на приход, се обръща внимание, структурата на разходите да включва както разнообразни разходи, свързани с подготовка за изпълнение на професионалните дейности, така и разходи, произтичащи от вида на работа. Разходите са диференцирани по следните критерии: естеството на работа, степен на професионални изисквания, разходи за обучение и образование. Размерът на правените разходи се свързва със размера на получавано възнаграждение а не с минималното заплащане.

За данъчно-правното положение на семейството е важен „капацитетът“ на отделните прагове на данъчната скала и размерът на данъчните ставки. Увеличаване на капацитета на данъчната скала чрез използване на коефициент, размерът на който зависи от големината на семейството, позволява да се свърже

семејната ситуација на данџкоплатеца с данџчната прогресија. В страните от ЕС номиналните ставки са односително високи, но доходџт на данџкоплатеца се облага с по-високи ставки, когато доходите многократно надвишаваат средното равнище. Анализирајќи данџчните ставки на отделните данџчни прагове в отделните страни на Европeјскиот Сџюз по одношение на минималната заплата, следва да се има предвид, че Полша е сред страните с нај-високо подоходно облагане на ниските и много ниски доходи и односително ниско – в сџотношение с кратността на минималната заплата - на високите доходи.

В страните на Европeјскиот Сџюз нај-често прилаганото данџчно облекчение сџс социална насоченост е облекчението, свџрзано с вџзпитаване на дете. Основание за приложението на този вид облекчение е убеждението, че вџзитанието на децата изисква неизбежни разходи, а от друга страна, че е в полза на сџалото общество, особено в страните, кџдето има отрицателен естествен прираст. Данџчните облекчения за детето са под формата како на отчисления от дохода, така и отчисления от данџка. В някои страни по-големи облекчения се определјат за малки деца (обикновено до тригодишна вџзраст) и за деца с увреждания. Независимо от вида на облекчението, целта вџв всички страни е една и сџа, т.е. намалјаване на данџчните тежести за семејствата с деца на издрџка. Тези облекчения осџществяваат принципа, сџгласно којто всеки гражданин треба да плаща данџци пропорционално на индивидуалната платежоспособност. Няма сџмнение, че семејствата с деца на издрџка имат по-малка способност да понасят данџчните тежести. Затова данџчните облекчения за деца са обществено одобрени и широко разпространени в страните от Европeјскиот Сџюз.

Единствено в Бџлгария, Дания и Кипџр няма данџчни облекчения за деца. Вџв Великобритания облекчение под формата на отчисление от данџка се замества сџс социално обезщетение чрез вџвеждане на *Child Tax Credit*. Друго действащо решение за намалјаване на данџчната тежест на данџкоплатците с деца е налице вџв Франција. Вџв френската дџржава данџчната основа представлява годишен доход на всички членове, които влизат в сџстава на едно домаќинство.

При начисляване на размера на данџка се вема предвид личната ситуација на данџкоплатеца, преди всичко, чрез исползване на семејниот коефициент, а сџщо така чрез отчисляване на определени разходи и исползване на други

отчисления. Същността на семейния коефициент е намаляване на данъчното облагане на семейството заедно с прогресивното нарастване на броя деца на издръжка. Данъчно облекчение във връзка с възпитаване на деца се въвежда също така и в Полша. Облекчението е действащо от 2007 година и е под формата на отчисляване от данъка на сума равностойна на двукратния размер на сумата, намаляваща данъка през данъчната година. От това облекчение, за всяко отделно малолетно дете, имат право да се възползват лица, упражняващи родителски права, настойник или приемно семейство. Облекчението не съдържа никакви критерии за доходи, имущества или броя деца. От това облекчение не могат да се възползват лица, които получават доходи неподлежащи на подоходно данъчно облагане (напр. земеделци) или такива, които не получават доходи (напр. безработни без право на обезщетение). Целта на облекчението – поради неблагоприятни демографски показатели в страната – е подпомагане на семейства с деца, независимо от техния икономически статус или доходи. Облекчението не е свързано с правото за получаване от държавата на социална помощ под формата на семейни обезщетения или други социални помощи. През 2008 год. от облекчението са се възползвали 4 205 909 данъкоплатци на сума 6 044 млн зл. През 2009 от облекчението са се възползвали 4 337 164 данъкоплатци на сума 5 633 млн зл. С тези суми са намалени бюджетните приходи. Процентът на данъкоплатците, които ползват облекчението за деца постоянно расте – през 2007 г. от облекчението са се възползвали 16,43% от данъкоплатците, през 2008 г. – 17,21%, а през 2009 г. – 17,77%. Степента на използване на облекчение е най-висока сред данъкоплатците, които самостоятелно подават годишни данъчни декларации – РИТ 37 (над 80%). През 2007 и 2008 г. средната сума на отчисленията на данъкоплатеца е 1 367 зл и 1 437 зл, а средният размер на отчислението за дете, съответно 903 зл и 951 зл. Според данните за 2009 г. средният размер на отчисленията на данъкоплатеца е 1 299 зл, средният размер на отчислението за дете 898 зл. Различията в размерите на отчисленията произтичат от, между другото, променящия се през всяка анализирана година лимит на данъчното облекчение за дете.

Анализирайки тази форма на данъчни преференции, трябва да се отбележи, че в основата на облекчението за дете е съотношението на доходите и броя деца. Данъкоплатец с много деца и среден или нисък доход, практически, не може да се

възползва напълно от това облекчение. Парадоксално, но в момента това облекчение е за данъкоплатци със значителни доходи, където самото съществуване или размер на облекчението, по всяка вероятност, нямат никакво значение при планиране на увеличаване на семейството. Облекчението за деца само привидно може да изглежда привлекателно за семействата с ниски и средни доходи, но на практика е само потенциална подкрепа, понеже както е посочено по-горе, много такива семейства, поради ниските си доходи ползва това облекчение в незначителна степен. Обръщане на неблагоприятни демографски тенденции изисква предприемане на цялостни просемейни действия. Трудно е да се очаква, че данъчното облекчение за деца може да окаже значително влияние върху броя на ражданията.

Данъчните системи на някои страни в ЕС имат разработени просоциални инструменти, вградени в структурата на данъка върху доходите, с цел отчитане на личната и социално-икономическата ситуация на данъкоплатеца. Приетите там данъчни решения имат за цел най-добро съобразяване с платежните възможности на данъкоплатците. Пример за такива държави са: Ирландия, Великобритания, Испания. В Ирландия повечето облекчения са с просемейна насоченост, от тях могат да се възползват лица, които имат сключен брак, овдовели съпрузи, лица с деца на издръжка, лица в напреднала възраст и незрящи лица. Във Велика Британия размерът на данъчното облекчение зависи от семейното положение на данъкоплатеца, неговата възраст или здравословното състояние (напр. облекчение за незрящи хора). В Испания размерът на данъчните облекчения зависи от броя на лицата, които са на издръжка на данъкоплатеца, тяхната възраст и получавания доход. Във всички тези страни размерът на облекченията се увеличава в случай на данъкоплатците на възраст над 65 години. Освен това във Великобритания и Испания размерът на облекченията се увеличава с възрастта. Във Великобритания – за хората над 74 години, в Испания – 75 години.

Както в случая на семейните преференции, така и облекченията за хора с увреждания получават обществено одобрение. Те са налице в данъчните системи на много страни, а в България май е единствено действащо данъчно облекчение. Например в австрийската система на подоходно облагане дете с увреждане се третира като две деца. В Белгия, лице с увреждане има право на увеличено

основно облекчение. Освен това, така както в Австрия, в белгийската данъчна система лице с увреждане се третира като две лица, т.е. данъкоплатецът с едно дете с увреждане може да се възползва от отчисленията, предвидени за данъкоплатците с две деца. В Унгария лица с висока степен инвалидност имат право на ежемесечно отчисляване от данъка на 5% от минималната заплата. В Словения лица с увреждания имат право на облекчение под формата на отчисляване от дохода на сумата 15 824, 35 евро. Във Финландия лица с увреждания имат право на отчисляване от държавния данък на сумата в размер 115 евро. Някои облекчения са предвидени за институции, които чрез обезщетения подпомагат различни цели, оценявани положително от обществата.

Определяйки насоките на промените в структурата на данъка върху доходите на физическите лица по отношение на просемейните решения трябва да се обърне внимание на следните елементи.

Първо, проектите за изменения и допълнения на Закона за данъка върху доходите на физическите лица трябва да предвижда най-вече въвеждане на необлагаемия минимум за издръжка на дете. Необлагаемия минимум не е облекчение, а структурен елемент на системата гарантиращ равенството на данъкоплатците спрямо данъците. Поради тази причина необлагаемия минимум трябва да се полага на всяко данъчнозадължено лице, което има на издръжка биологични или осиновени деца, за всяко дете, независимо от формата на данъчното облагане или семейното положение. Освен това необлагаемия минимум трябва да се определя като минималните разходи по издръжката на детето (егзистенц-минимум). За да остане определения минимум в постоянна корелация с разходите по издръжката на дете, независимо от инфлацията, неговият размер трябва да се определи с помощта на клаузата за валоризация. Целта на така конструиран механизъм не е покриване на разходите за издръжка на дете, дори в рамките на егзистенц-минимума, а неутрализиране на икономическата тежест на данъка ДДС, с който е обложено необходимото изхранване на дете. Предложенията за изменения трябва да се насочат към предоставяне на възможност за намаляване на данъчната основа с тази сума, но да не се насочват към въвеждане на отчисления от данъка на тази сума.

Второ, основната цел на измененията в законодателството трябва да е премахване на неравно данъчно третиране на данъкоплатци, които издържат деца и на такива, които нямат деца на издръжка. Действащите в страните на ЕС данъчни системи, в по-голяма степен обременява с данъчни тежести данъкоплатците, които издържат деца, отколкото данъкоплатците без такива, при подобно равнище на потреблението. Сравнителния анализ сочи, че предлаганите изменения са напълно оправдани. В почти всички страни от Европейския Съюз, като се започне от най-голямата: Германия, Испания, Италия, Австрия, Белгия, Естония, Холандия, Люксембург, Унгария, България и Румъния се забелязва необходимостта да се включат в данъчната система разходите за издръжка на деца. Данъкоплатецът, който предназначава своя доход за издръжка на деца, не може да плаща подоходен данък в размер, в който би могъл да плати, ако не издържа деца. При подобно равнище на потреблението, данъкоплатца, които издържа деца плаща значително по-висок данък ДДС, отколкото данъкоплатца без деца, понеже плаща допълнително ДДС от необходимата храна за децата си. И затова в страните на Съюза се въвежда принцип за семейното подоходно облагане (не само съпрузите), което не отговаря на изискването за данъчен неутралитет, но е в полза на семейството, или, за да се осигури равенство на данъкоплатците спрямо публичните тежести и неутралитет на данъчната система спрямо семейството се въвеждат необлагаеми суми за всяко дете. Тези решения не освобождават, обаче, данъкоплатца от икономическата тежест, която е издръжка на дете. Семейството, всъщност, поема разходи по издръжката и образованието на децата. Тези решения осигуряват неутрализиране на икономическата тежест на данъка добавена стойност върху стоки и услуги, който обременява потреблението на детето.

Освен това се забелязва, че принципът за семейно подоходно облагане на родителите заедно с децата или необлагаемите суми намаляват натиск върху развитието на казуистични социални регулации, както и разрастването на бюрократични институции, обслужващи социалните трансфери. Това намалява, основно, разходите по преразпределението. По този начин, също така, намаляват необходимостта за разходване на значителни суми за обществени домове за сираци, за системи на семейните обезщетения, и най-важното, увеличават шансовете за възпитание и образование на деца от по-бедни семейства.

Трето, съществено значение за предлаганите промени имат демографските фактори. Трябва да се обърне внимание на това, че непрекъснато от 6 години насам населението в Полша намалява. Засега това става с бавни темпове. Значително по-зле изглежда статистиката, ако видим, че това този нисък спад се дължи, преди всичко, на удължаване на средната продължителност на живота с почти 4 години в продължението на последните 15 години. Обикновена смяна на поколенията протича при ниво около 2.11. В Полша, тази стойност е надвишена последно през 1988 г. През 2003 г. този коефициент е равен на едва 1,24 и от много години насам се наблюдава тенденция за намаляване. В момента разстоянието, което ни дели от обикновената смяна на поколенията е толкова голямо, че към тези нива не може да се завърнем и през следващите 5 години, дори ако държавата облекчи, в близкото бъдеще, данъчната дискриминация на лица, които възпитават деца. Съществен фактор, който обосновава приемане на предложената концепция за необлагаема сума е макроикономическия фактор. Демографската ситуация, която може да възникне в Полша в бъдеще, може да има много неблагоприятни последствия за икономиката. Не подлежи на съмнение, че при задържане на настоящата демографска тенденция, на пазара на труда ще преобладават поколения на демографската криза, и същевременно броя на лица в пенсионна възраст ще нарасне непропорционално. Това е следствие от удължаващата се средна продължителност на живота, както и на по-ранното пенсиониране на поколенията от годините на демографския взрив. Равнището на тежестите, които са необходими за издръжка на лица в пенсионна възраст може да е толкова високо, че да доведе до забавяне на икономическия растеж на Полша.

Обобщавайки, трябва да се подчертае, че полския данък върху доходите трудно може да бъде определен като истински просемеен. Има, всъщност, налице институции, които се позовават на семейното облагане, обаче, само донякъде, по косвен начин осигуряват закрила на членовете на семейството. Това произтича, преди всичко, от проблемите свързани със същевременната реализация на фискалните и нефискалните цели. Такава ситуация е ефект, също така, от липсата на стабилност на правните регулации и липсата на далновидна данъчна политика.

Създавайки цялостна и ефективна – от гледна точка на реализацията на поставените цели- семейна политика, трябва да се направи преглед на съществуващите регулации от перспектива на тяхната ефикасност и да се анализират решенията, приложени в други страни от ЕС. Изглежда необходимо да се придаде по-голямо доходно значение на семейните обезщетения. В настоящия момент размерът на семейните обезщетения в Полша е най-нисък сред страните на ЕС и техният обхват е ограничен. Като крайна цел може да се приеме установяването на размера на семейното обезщетяване на 40 % от стойността на, така наречената, потребителска кошница.

Освен това, следва да се премине от селективна система за семейните обезщетения към универсална система. Тези промени могат да се извършват по пътя на еволюция, чрез постепенно увеличаване на доходния критерий за достъп до социалните помощи, чрез разширяване на потребителската кошница с по-голям обхват на разходи за грижи за деца. Това, също така, би ограничило случаите, когато опасението да се загуби право на социалната помощ (заради надвишаване на прага на доходите) възпира активността в търсенето на допълнителни доходи или насърчава работа в сивата зона.

В допълнение, трябва да се премахнат пречките за ползване на отпуск по майчинство. Като стимул за ползване на отпуска за отглеждане на дете трябва да е смяната на социалното обезщетение, полагащото се по време на отпуската на универсално обезщетение и по-голяма гъвкавост на този отпуск, т.е. възможност за по-продължително ползване на отпуската, например до 8-10 годишна възраст на детето.

Изглежда е необходимо увеличаване на гъвкавостта на форми на заетостта и организация на работното време, както и предоставяне на възможности да се възползват от тях служителите със семейни задължения на принципа на доброволността и избора. Организацията на работа и работното време изисква гъвкавост и възможност за индивидуален подход към конкретните ситуации. Насърчаване на работодателите да респектират гаранциите за осигуряване на жените, които се завръщат от отпуск по майчинство на работни места както и да им предоставят възможности за обучения, курсове, работа по граждански договор по време на отпуска по майчинство и др. с цел да не загубят професионалните си умения. Съществен елемент на ефективната просемейна политика трябва да е

изграждане на благоприятна за семейството система на социалните услуги: образователни, здравни, възстановителни, спортни и културни. Съществено е също така повишаването на стандарта на тези услуги и определяне на условията за заплащане, съобразени с платежоспособността на всяко семейство.

Полската просемейна политика трябва да е насочена не само към увеличаване на броя на ражданията, но също така на предоставяне на семейството на възможности за възпитаване на младото поколение, съгласно с неговите намерения и очаквания на обществото. Това изисква не само съответни програмни и законодателни решения, но също така увеличаване на разходите за реализация на целите на семейната политика.

8. СПИСЪК НА ПУБЛИКУВАНИТЕ ТРУДОВЕ СВЪРЗАНИ С ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННАТА РАБОТА И СПЕЦИАЛНОСТТА

Монографии

1. РОГОЖИНСКА-МИТРУТ Й., ВОЛОВЕЦ Т., *Impact of economic crisis on the management of companies*, Institute of Polish – Ukrainien Cooperation in Winnica, Winnica 2011, s. 1-117, ISBN 978-617-530-098-5PWZ.
2. ВОЛОВЕЦ Т., РОГОЖИНСКА-МИТРУТ Й., СОБОН Й., *Some issues of personal income taxation*, Institute of Polish – Ukrainien Cooperation in Winnica, Winnica 2012, s. 1-133, ISBN 978-617-530-083-1.

Глави в монографии

1. РОГОЖИНСКА-МИТРУТ Й., *EU integration and harmonization of personal income taxation*. [w:] International Journal of Modern Education and Management, Kokshe Academy, Kazakhstan 2013, ss. 147-157. ISSN 2307-3314.
2. РОГОЖИНСКА-МИТРУТ Й., *Buisness relationships in global economy (chosen problems)*. [w:] International Journal of Modern Education and Management, Kokshe Academy, Kazakhstan 2013, ss. 85-95. ISSN 2307-3314.
3. РОГОЖИНСКА-МИТРУТ Й., *Особенности формирования и развития инновационных подсистем муниципального образования*, [в:] Креативный

- научный класс и проблемы развития инновационных систем в экономике, Коллективная монография, Российский Государственный Социальный Университет, Moskwa 2013, Rozdział 4.1., ss. 124-169. ISBN 978-5-9904333-1-1.
4. РОГОЖИНСКА-МИТРУТ Й., *Business relationships in global economy (chosen problems)*, [w:] International Journal of Modern Education and Management, No.2/2013, Kokshe Academy, 2013, ss. 63-72, ISSN 2307-3314.
 5. РОГОЖИНСКА-МИТРУТ Й., *EU integration and harmonization of personal income taxation*. [w:] International Journal of Modern Education and Management, Kokshe Academy, Kazakhstan 2013, ss. 147-157. ISSN 2307-3314.
 6. СУЛЖИЦКИ З., ВОЛОВЕЦ Т., РОГОЖИНСКА-МИТРУТ Й., *Еволюцията на системата на публични данъци. Избрани въпроси от теорията и практиката на данъчното облагане*, под редакция на Т.Воловец, Cech Rzemiosł w Świnoujściu & Institute of Cooperation in Kiyev, Kiyev-Świnoujście 2012, ss. 13-24. ISBN 978-83-934895-4-1.
 7. РОГОЖИНСКА-МИТРУТ Й., РЕСКО Д., СУЛЖИЦКИ З., *Психологически граници на данъчното облагане*. [w:] *Избрани въпроси от теорията и практиката на данъчното облагане*, под редакцията на Т.Воловец, Cech Rzemiosł w Świnoujściu & Institute of Cooperation in Kiyev, Kiyev-Świnoujście 2012, ss. 13-24. ISBN 978-83-934895-4-1.
 8. СТЕПАНОВ АЛЕКСАНДР А., РУДЕНКО ЮРИ С., РОГОЖИНСКА-МИТРУТ Й., ИСМАИЛОЖА Д., *Методи за противодействие на финансовата криза – пример от Полша* [w:] *Избрани въпроси от теорията и практиката на данъчното облагане*, под редакцията на Т.Воловец, Cech Rzemiosł w Świnoujściu & Institute of Cooperation in Kiyev, Kiyev – Świnoujście 2012, ss. 447-482. ISBN 978-83-934895-4-1.
 9. РЕСКО Д., РОГОЖИНСКА-МИТРУТ Й., *Social responsibility – selected problems and definitions*. [w:] *New trends In social Policy and welfare economy*, pod red. T. Wołowiec, D. Ismailova, J. Rogozińska-Mitrut, Institute of Polish-Ukrainien Cooperation In Kiyev, Kijów 2012, ss. 366-394. ISBN 978-966-2696-15-8.
 10. СОБОН Й., РОГОЖИНСКА-МИТРУТ Й., *Условия за преодоляване на кризата в публичните финанси в Полша*. Научни статии "Проблеми на фискалната

политика", № 27, Издателство Учелния Варшавска Мария Склодовска-Кюри, Варшава 2009, ss. 87-98. ISSN 1897-2500.

11. СОБОН Й., РОГОЖИНСКА-МИТРУТ Й., СИРОЙЧ З., *Проблемите в развитието на големите градове от Централната и Източна Европа в условията на трансформацията*. [w:] Изследвания и трудове на Факултета по икономика и мениджмънт, Университет в Щечин, Щечин 2008, ss. 591-602.
12. РОГОЖИНСКА-МИТРУТ Й., *Полските малки и средни предприятия три години след присъединяването на страната към Европейския Съюз*. Научни статии № 248 Жешовска политехника 2008, ss. 53-60. ISSN 1234-3706.
13. СОБОН Й., РОГОЖИНСКА-МИТРУТ Й., *Пазарът на труда в Полша в условията на прехода*. Издателство Учелния Варшавска Мария Склодовска-Кюри, Обществено дружество Полша-Украйна, Институт на украинско-полско сътрудничество в Киев. „Проблеми на трансформацията в Полша и Украйна”, Варшава-Киев 2007, , ss. 123-132. ISBN 978-83-923588-2-4.
14. СОБОН Й., РОГОЖИНСКА-МИТРУТ Й., *Подкрепата за малките и средни предприятия като приоритетен елемент на местното развитие* [в:] *Функционирането на предприятия в условията на пазарната икономика – избрани аспекти* [скрипт]. Издателство на Висшата Школа по информатика и икономика на Дружеството за разпространение на знания, Олштин 2003, ss. 243-254. ISBN 83-87867-02-0.

9. СПИСЪК НА ЦИТАТИ СВЪРЗАНИ С ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. РОГОЖИНСКА-МИТРУТ Й., ВОЛОВЕЦ Т., *Impact of economic crisis on the management of companies*, Institute of Polish – Ukrainien Cooperation in Winnica, Winnica 2011, s. 1-117, ISBN 978-617-530-098-5PWZ.
 - op.cit. ГЕРЧЕВА Г., СОБОН Й., *Selected issues of progressive taxation*, [w:] *Globalization, the State and the Individual*, ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ „ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР” Варна, България 2014, s. 123. ISSN 2367-4555.
 - op. cit. СОБОН С., ПАЛАШЧАКОВА Д., ДУБОВИЦКА Л., *Pro-family tax solutions In law*, [w:] *Globalization, the State and the Individual*, ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН

- УНИВЕРСИТЕТ „ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“ Варна, България 2014, s. 104. ISSN 2367-4555.
- op. cit. СТЕФКО Р., ВАРХОЛОВА Т.,РЕСКО Д.,СКИЦА Т.,СУЛЗУЦКИ З., РОДЖИНКА Й.,*Икономическата криза – причини и последствия*. Под редакцията на Томаш Воловец „Избрани въпроси от теорията и практиката на данъчното облагане.” Cech Rzemiosł w Świnoujściu & Institute of Cooperation In Kiyev, Kiyev-Świnoujście 2012, s. 405. ISBN 978-83-934895-4-1.
 - op. cit. СОБОН Й., РЕСКО Д., *Модель управления хозяйственной деятельностью промышленного предприятия*, [в:] Проблемы модернизации института современного общества. Сборник материалов международной заочной научно-практической конференции, Московский Университет имени С.Ю. Витте, Москва 2012, s. 102-111. ISBN 978-5-9580-009501.
2. ВОЛОВЕЦ Т., РОГОЖИНСКА-МИТРУТ Й., СОБОН Й., *Some issues of personal income taxation*, Institute of Polish – Ukrainien Cooperation in Winnica, Winnica 2012, s. 1-133, ISBN 978-617-530-083-1.
- op.cit.ГЕРЧЕВА Г.,СОБОН Й., *Selected issues of progressive taxation*, [w:] *Globalization, the State and the Individual*, ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ „ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“ Варна, България 2014, s. 123. ISSN 2367-4555.
 - op.cit. СОБОН Й., ПАЛАШЧАКОВА Д.,ДУБОВИЦКА Л., *Pro-family tax solutions In law*, [w:] *Globalization, the State and the Individual*, ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ „ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“ Варна, България 2014, s. 113. ISSN 2367-4555.
 - op. cit. ВОЛОВЕЦ Т., ЧЕНКОВСКИ М., *The main problems and limitations of personal income taxation harmonization process*, [w:] *Globalization, the State and the Individual*, ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ „ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“ Варна, България 2014, s. 77. ISSN 2367-4555.
 - op. cit.СОБОН Й.,РЕСКО Д., *Модель управления хозяйственной деятельностью промышленного предприятия*, [в:] Проблемы

модернизации института современного общества. Сборник материалов международной заочной научно-практической конференции, Московский Университет имени С. Ю. Витте, Москва 2012, s. 102-111. ISBN 978-5-9580-009501.

3. *New trends In social Policy and welfare economy*, под редакция на Т.Воловец, Д.Исмаилова, Й.Рогожинска-Митрут, Institute of Polish-Ukrainien Cooperation In Kiyev, Kijów 2012, ss. 366-394. ISBN 978-966-2696-15-8.
 - op. cit. СОБОН Й., ПАЛАШЧАКОВА Д., ДУБОВИЦКА Л., Pro-family tax solutions In law, [w:] *Globalization, the State and the Individual*, ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ „ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“ Варна, България 2014, s. 103. ISSN 2367-4555.
 - op. cit. ВОЛОВЕЦ Т., ЧЕНКОВСКИ М., *The main problems and limitations of personal income taxation harmonization process*, [w:] *Globalization, the State and the Individual*, ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ „ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“ Варна, България 2014, s. 78. ISSN 2367-4555.
4. СОБОН Й., РОГОЖИНСКА-МИТРУТ Й., *Условия за преодоляване на кризата в публичните финанси в Полша*. Научни статии "Проблеми на фискалната политика", Nr 27, Издателство Учелния Варшавска Мария Склодовска-Кюри, Варшава 2009, ss. 87-98. ISSN 1897-2500.
 - op. cit. СОБОН Й., ВОЛОВЕЦ Т., (съавтор): *Местни данъци и такси в управлението на туристическите курорти*, Eine Verhandlung und Studien Europäischer Akademie der Naturwissenschaften, Hannover 2010. (ISBN 978-3-00-030695-2).
5. РОГОЖИНСКА-МИТРУТ Й., *Полските малки и средни предприятия три години след присъединяването на страната към Европейския Съюз*. Научни статии Nr 248 Жешовска политехника 2008, ss. 53-60. ISSN 1234-3706.
 - op. cit. СОБОН Й., *Преките чуждестранни инвестиции. Симптоми на икономическото развитие*, [в:] *Преките чуждестранни инвестиции. Симптоми на икономическото развитие*. Ministry of Education

and Science, Youth and Sports of Ukraine, Transcarpathian State University, University of Miskolc (Hungary), M. Baludyansky Academic Society (The Slovak Republic), International Scientific Herald, Edition 5 (24), Uzhhorod-Kosice-Miskolc 2012, s. 115. (ISSN 2218-5348).

6. СОБОН Й., РОГОЖИНСКА-МИТРУТ Й., *Подкрепа за малките и средни предприятия като приоритетен елемент на местното развитие* [в:] *Функционирането на предприятия в условията на пазарната икономика – избрани аспекти* [скрипт]. Издателство на Висшата Школа по информатика и икономика на Дружеството за разпространение на знания, Олштин 2003, ss. 243-254. ISBN 83-87867-02-0.
- op. cit. ВОЛОВЕЦ Т., РЕСКО Д., *Стратегията за развитие на общината като инструмент за управление на икономическата трансформация*, [в:] Научни статии WSEI, серия: ИКОНОМИКА, 5(2/2012), s. 61-89.
 - op. cit. МАРКС-БИЕЛСКА Р., КШИВЕЦ Р.: *Условия за развитие на малки и средни предприятия по примера на община Лукта*. [w:] Консултинг в предприемаческа дейност, колективна работа под научната редакция на Кристина Кшижановска. Главно училище по селско стопанство във Варшава, Факултет по икономика, Катедра по икономика на обрзаванието, комуникациите и консултиране. Варшава 2008, , s. 75.